

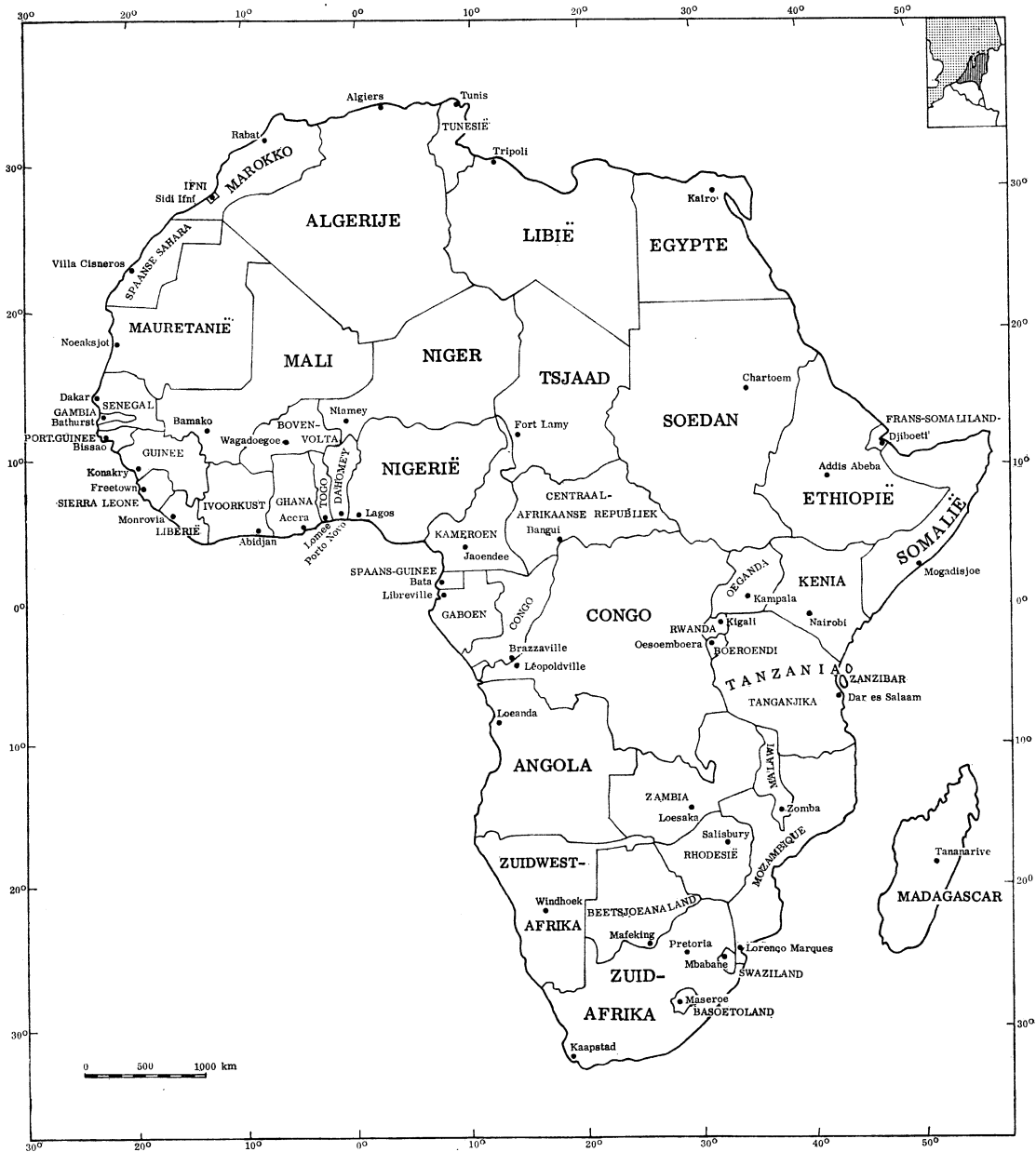
september 1965
5e jaargang no. 3

AFRIKA-STUDIECENTRUM • LEIDEN • NEDERLAND

L
kroniek
van
afrika

UNIVERSITAIRE PERS LEIDEN

september 1965
5e jaargang no. 3

Kroniek van Afrika

INHOUD

IN MEMORIAM J. KEUNING	163
CHRONOLOGISCH OVERZICHT	165-200
ASPECTEN: De Algerijnse staatsgreep — E pluribus duo	201-209
BIJDRAGE: H. W. J. Sonius — Een pseudo-antithese?	210-220
AANKONDIGING	221-222
MEDEDELING	223

IN MEMORIAM J. KEUNING

In de nacht van 12 op 13 augustus 1965 is Prof. Dr. J. Keuning, hoogleraar te Leiden in het volksrecht en de rechtsontwikkeling van niet-westerse samenlevingen, onverwachts overleden. In hem heeft ook het Afrika-Studiecentrum een trouw vriend en waardevol medewerker in de volle rijpheid van zijn leven en werken verloren.

In 1963, toen het Afrika-Studiecentrum onder nieuwe leiding een beroep deed op de Nederlandse academische wereld om een krachtige ontplooiing van het op de actuele problemen van Afrika gerichte onderzoek te steunen, was het Keuning die als vanzelfsprekend als een der eersten 'mee in zee' ging. Toen, in 1964, de vermetele stap werd genomen de voorheen in gestencilde vorm verschenen *Kroniek van Afrika* uit te breiden en in druk te laten verschijnen, was het Keuning die als een der allereersten daarin een waardevolle bijdrage (over politieke problemen in Nigerië) deed verschijnen. Nooit klopte men vergeefs om advies of hulp bij hem aan.

Hij was in de eerste plaats een praktisch denker, diep geïnteresseerd in de dynamiek van de menselijke relaties binnen maatschappelijk verband. Het is niet toevallig dat op eigen vakgebied (zoals o.a. blijkt uit zijn oratie van 20 mei 1960) juist het inheems procesrecht meer tot hem sprak dan het materiële recht, en de abstracte inhoud van rechtsbegrippen en sociale instellingen hem minder boeiden dan de wijze waarop deze in de rijkgeschakeerde werkelijkheid van het menselijk verkeer werden beleefd en uitgeleefd.

Hijzelf stond midden in het leven, een rustige beschouwende figuur, wars van alle pretentie, een fijn observeerder met een onverstoorbare goedertierenheid en een onblusbare zin voor humor, die feilloos reageerde op alle situaties waarin een kwinkslag op het juiste ogenblik de nodige ontspanning van overdreven ernst kon brengen. Maar hij was ook een ernstig mens, die met hoofd en hart en diep besef van verantwoordelijkheid door-drong in de problemen van deze tijd.

Niemand is geheel onmisbaar, maar Keuning — zorgzaam echtgenoot en vader, goed en hulpvaardig collega, trouwhartig en innig-dierbare vriend — zal lang en pijnlijk worden gemist.

HOLLEMAN

CHRONOLOGISCH OVERZICHT *

A. Algemeen

AFRO-AZIATISCHE TOPCONFERENTIE

Aanvankelijk zou de conferentie, die ook wel vanwege de in 1955 te Bandoeng gehouden 'top' van 24 Aziatische en 5 Afrikaanse staatshoofden, de tweede Bandoengconferentie wordt genoemd, in maart 1965 te Algiers plaatsvinden. De conferentie werd echter uitgesteld, omdat, zo luidde de verklaring, Algerije nog niet gereed was met de materiële voorbereidingen.

Eind mei werden voor de conferentie, te houden op 29 juni te Algiers, uitnodigingen gezonden aan 58 landen (29 van de eerste Bandoengconferentie en 29 overwegend Afrikaanse landen, die sinds 1955 onafhankelijkheid hadden verworven) en aan een groot aantal bevrijdingsbewegingen, die waarnemers mochten sturen.

Begin juni lieten 7 leden van de Afrikaans-Madagassische Gemeenschappelijke Organisatie, die sinds februari 1965 onder leiding van Ivoorkust een campagne voert tegen de invloed van de Chinese Volksrepubliek in Afrika, weten dat zij de uitnodiging niet aanvaardden. Senegal maakte bekend alleen een waarnemer te zullen zenden.

De tegenstellingen tussen een aantal genodigden spitsten zich toe op het al of niet toelaten van Zuid-Korea, Zuid-Vietnam, maar vooral van Rusland en Maleisië. De Chinese Volksrepubliek stelde alles in het werk om Rusland van de conferentietafel te weren en Indonesië verzette zich tegen de aanwezigheid van Maleisië. De vergadering van staatshoofden zou zich over deze toelatingen moeten uitspreken, evenals over het Algerijnse voorstel om de Latijnsamerikaanse landen bij de conferentie te betrekken.

De Algerijnse staatsgreep van 19 juni vormde voor de 13 Afrikaanse en Aziatische landen, aanwezig op de in Londen van 17-25 juni gehouden Britse Gemenebestvergadering, aanleiding om te verzoeken de conferentie uit te stellen. Verschillende landen sloten zich bij dit verzoek aan, doch de Chinese Volksrepubliek en het nieuwe Algerijnse bewind bleven vasthouden aan de eenmaal gestelde datum.

Op 24 juni, de dag waarop de aan de 'top' voorafgaande bijeenkomst van de ministers van buitenlandse zaken moest plaatsvinden, waren er slechts 31 van de 58 ministers aanwezig. Zij besloten hun bijeenkomst tot

* Afgesloten op 15 augustus, Chronologisch overzicht en Aspecten werden verzorgd door P. A. Emanuel, A. Kater, J. van der Meulen en J. J. G. M. Vroemen.

de 26ste te verdagen, maar een bomontploffing in het conferentiegebouw in de nacht van 25 op 26 juni verijdelde dit voornemen. Het voorbereidende comité, bestaande uit vertegenwoordigers van 15 landen besloot de ministersvergadering en de topconferentie uit te stellen tot respectievelijk 28 oktober en 5 november. Het comité kwam tot dat besluit na overwogen te hebben dat niet alle delegaties aanwezig waren, dat het succes van de conferentie deelname op zo ruim mogelijk basis van de Afrikaanse en Aziatische landen impliceert (China en Indonesië streven juist naar een beperkte deelname), dat voor de 'top' alle voorwaarden, die tot succes voeren verenigd moeten zijn en dat dit over enige tijd het geval is in Algerije.

Begin augustus werd bekend dat de topconferentie van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAU) op 20 oktober in Accra zal aanvangen. De Algerijnse regering, die hierin een gevaar ziet voor de Afro-Aziatische 'top', ontwikkelt thans een grote diplomatieke activiteit om de Afrikaanse leiders er toe te bewegen een andere datum voor de OAU-conferentie vast te stellen.

ARABISCHE LIGA

Van 26 tot 30 mei vergaderden, zonder Tunesische vertegenwoordiger, de regeringsleiders van de Arabische staten of hun afgezanten te Kairo. De redenen van de afwezigheid van Tunesië lagen, volgens een schrijven van president Bourguiba gericht tot de algemeen secretaris van de Arabische Liga Hassouna, in het feit dat zijn verklaring inzake een vreedzame regeling met Israël een agendapunt van de vergadering vormde en in de agressieve daden jegens de Tunesische ambassade in Kairo.

De vergadering veroordeelde in een resolutie de eerder genoemde verklaring van president Bourguiba, maar een voorstel van Choukeiri, voorzitter van de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie, Tunesië uit de Liga te bannen, werd niet aanvaard.

Het slotcommuniqué maakte melding van maatregelen (zonder deze nader te omschrijven), die genomen zijn ter versterking van de actie der Arabieren tot bevrijding van Palestina en ter ondersteuning van de bevrijdingsorganisatie en het bevrijdingsleger.

Op 31 mei hield president Nasser van Egypte voor de in Kairo congresserende Palestijnse Bevrijdingsorganisatie een rede, waarin hij bekend maakte dat de afvloeiingswerkzaamheden van Jordaan en zijrivieren moeten worden opgeschort, omdat op dit moment de militaire bescherming ervan niet is gewaarborgd. Ondanks de vele tegenstellingen tussen de Arabische staten, waarvan hij een overzicht gaf, vond hij de Arabische conferenties toch nuttig, omdat hierdoor de Arabische landen naar elkaar toe groeien.

Midden juni verklaarde Choukeiri in een interview met een Libanees blad, dat de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie nog niet gereed is voor de strijd tegen Israël, dientengevolge dienen de Arabische terroristengroepen hun activiteiten in Israël te staken. (Deze groepen pogen met hun acties oorlog tussen de Arabische staten en Israël uit te lokken).

B. Regionaal en Territoriaal

Maghreb

25 en 26 mei confereerden de ministers van economische zaken der Maghreblanden te Tripoli. Zij bereikten overeenstemming over de wijze van uitvoer van alfagras, over de harmonisering van de verschillende nationale staalindustrieën en over de oprichting van een orgaan tot coördinatie van de agrarische uitvoer. In Algiers zal een gemeenschappelijk bureau worden gevestigd voor de uitvoer van alfagras. De ministers zullen in november te Algiers opnieuw vergaderen.

In de eerste helft van juli onderhandelde de commissie van de Europese Economische Gemeenschap afzonderlijk met Tunesië en Marokko over een eventuele vorming van een vrijhandelszone tussen EEG en beide landen. Italië heeft bezwaren hiertegen voor wat betreft de invoer in Europa van groenten, fruit en zuidvruchten uit de twee landen. Eind september zullen de besprekingen worden voortgezet.

Midden augustus zond de Tunesische president Bourguiba zijn persoonlijke vertegenwoordiger Mongi Slim naar Rabat en Algiers om de Marokkaanse en Algerijnse regeringen te polsen over een bijeenkomst van staatschefs der Maghreblanden, die dan voor de Arabische topconferentie van 13 september zou moeten plaatsvinden.

De Tunesische president heeft op verzoek van koning Hassan van Marokko afgezien van zijn voornemen Marokko op 10 juni te bezoeken. Men neemt aan dat de staatkundige crisis waarin zijn land verkeert de koning tot dit verzoek heeft doen besluiten.

Algerije

In de nacht van 18 op 19 juni werd president Ben Bella afgezet en gearresteerd (zie Aspect: De Algerijnse staatsgreep). De macht werd overgenomen door een revolutionaire raad, de Conseil National de Révolution (CNR), waarvan de vice-premier en minister van defensie Boumedienne later tot voorzitter werd gekozen. Pro-Benbellistische demonstraties, die van 20 tot 25 juni in de grote steden voorkwamen, kostten naar schatting het

leven aan 40 mensen. De demonstraties, meestal van studenten en opgeschoten jongens, kregen nergens het karakter van een volksbeweging.

Een aantal staatshoofden was bezorgd over het lot van Ben Bella. De Egyptische president zond zijn vice-premier maarschalk Amer en zijn vriend de dagbladredacteur Heykal naar Algiers, maar zij werden niet tot Ben Bella toegelaten. Het aanbod van Nasser om Ben Bella politiek asyl in Egypte te verlenen, werd van de hand gewezen.

Naar aanleiding van demonstraties, waartoe volgens Algerijnse autoriteiten Egyptenaren het initiatief hadden genomen en ook na de bomontploffing in de nacht van 25 op 26 juni in het conferentiegebouw, waar de bijeenkomst van Afro-Aziatische staatshoofden op 29 juni zou worden gehouden, werd een groot aantal Egyptenaren gearresteerd, in totaal 200.

Enige landen, waaronder de Chinese Volksrepubliek erkenden het nieuwe bewind vrijwel direkt. De meeste landen gingen pas tot erkenning over nadat bleek dat het nieuwe bewind zijn gezag had gevestigd.

Midden juli werd een uitvoerend secretariaat van het FLN in het leven geroepen, bestaande uit 5 man, tevens lid van de CNR, met als taak het functioneren van de partij te verzekeren.

Begin augustus werd een pamflet verspreid door een pas opgerichte oppositie-organisatie, de Organisation de la Résistance Populaire, waarin een vroeger lid van het politieke bureau van het FLN, Hocine Zahouane, oproept tot verzet tegen het nieuwe bewind.

Op 29 juni werden na 20 maanden onderhandelen de olieakkoorden tussen Frankrijk en Algerije ondertekend. Volgens deze akkoorden krijgt Algerije een aanzienlijk groter aandeel in de opbrengst en meer zeggenschap in een van de oliemaatschappijen (de SN Repal). De oliemaatschappijen zijn voortaan verplicht 50 % van hun winst in Algerije te investeren. Het onderzoek en de exploitatie van nieuwe bronnen zal geleid worden door een organisme, waarin beide staten zijn vertegenwoordigd.

Marokko

Op 7 juni kondigde de koning over de radio de uitzonderingstoestand af op grond van het feit, dat de constitutionele instellingen in gevaar verkeren. (Artikel 35 van de grondwet machtigt hem ertoe in dergelijke omstandigheden). De maatregel houdt in dat de koning de verantwoordelijkheid voor uitvoerende en wetgevende macht op zich neemt en dat het parlement buiten werking wordt gesteld. Het kabinet-Bahnini had dezelfde dag ontslag aangeboden en gekregen. De koning kondigde een grondwetswijziging aan, waarover het volk zich zou kunnen uitspreken door middel van een referendum, dat gevolgd zal worden door parlementsverkiezingen. De

koning besloot tot deze stap, nadat vorming van een regering van nationale eenheid, die het programma zou moeten uitvoeren dat hij vastgelegd had in het memorandum van 21 april, niet mogelijk bleek. De afgetreden regering kon nauwelijks meer rekenen op een meerderheid in de kamer van volksvertegenwoordigers. Bij de behandeling van de perswet in deze kamer wist de oppositie zelfs op 7 juni, ondanks verzet van de regering, met ruime meerderheid een amendement erdoor te krijgen, gericht tegen de buitenlandse pers (nl. twee Franse dagbladen, die nog in Marokko verschijnen). Begin juni legde de premier zijn taak als voorzitter van de Parti Socialiste Démocrate (PSD) neer en bedankte voor het partijlidmaatschap; hierin werd hij gevolgd door, onder anderen, de minister van onderwijs.

Van de voormalige oppositiepartijen keurde alleen de 'rechtse' nationalistische Istiqlal 's koning's handelwijze af, de 'linkse' Union Nationale des Forces Populaires nam een afwachtende, doch niet onwelwillende houding aan. De PSD stond in deze achter de koning en in de andere voormalige regeringspartij, de Mouvement Populaire, heerste verdeeldheid van opvatting over de maatregel.

Een nieuwe regering werd 8 juni geïnstalleerd. Er kwamen twee nieuwe departementen: bestuurszaken en ontwikkeling.

In een radiorede deelde de koning op 1 juli mee, dat een groot deel (60 %) van de buitenlandse handel zal worden genationaliseerd. (Veel exportbedrijven zijn in buitenlandse, voornamelijk Franse, handen). Een staatsbureau, het Office chérifiën de commercialisation et d'exportation, wordt belast met de genationaliseerde sector, die betrekking heeft op groenten, fruit, zuidvruchten, visconserven en producten van ambachtelijke nijverheid. De als liberaal bekend staande minister van toerisme, ambachtelijke nijverheid, mijnen en industrie, tevens directeur-generaal van het machtige Office chérifiën des phosphates, Laghzaoui, nam 8 juli om gezondheidsredenen ontslag uit beide functies. Het door hem beheerde departement werd in drieën gesplitst.

Begin juli maakte de koning bekend dat vanaf januari 1966 een verplichte arbeidsdienst zal worden ingesteld.

Eind juli werd een speciaal gerechtshof ter berechting van corruptiedaden opgericht.

De koning opende 15 juni het industriecomplex te Safi. Dit complex, dat voornamelijk, maar niet uitsluitend fosfaat zal verwerken, wordt beheerd door een dochterinstelling van het Office chérifiën des phosphates. De bouw ervan, waarmee bijna f 200 mln. was gemoeid, begon in 1962.

Begin augustus werd met West-Duitsland een akkoord gesloten, waarbij Marokko de beschikking kreeg over een lening van DM 69 mln., bestemd voor de uitbreiding van de infra-structuur ten behoeve van het complex

te Safi. De nationale Marokkaanse bank ontving tegelijkertijd een lening van DM 20 mln.

Een midden mei met Frankrijk gesloten verdrag, betreffende de Franse rechters en advocaten in Marokko, bepaalt dat vanaf 1 januari 1966 Franse rechters alleen als adviseurs kunnen optreden en dat Franse advocaten verplicht zijn hun stukken en pleidooien in het Arabisch te stellen en te houden.

Op 22 mei kwam een handelsakkoord met Frankrijk tot stand, dat voorziet in gedeeltelijke opheffing van de beperkende maatregelen jegens Franse goederen.

Besprekingen over de financiële hulp van Frankrijk aan Marokko resulteerden midden juli in een Franse toezegging voor hulp ten bedrage van Fr. 220 mln. over 1965 (vorig jaar 200 mln.). Hiervan is 155 mln. bestemd voor investeringen in de publieke sector; 65 mln. wordt als gebonden hulp gegeven. Aan kredietgaranties verschaft Frankrijk 130 mln. en daarenboven nog eens 180 mln. in het kader van het drie-jarenplan. Frankrijk zal de betaling van pensioenen der functionarissen van het voormalige protectoraat op zich nemen (ongeveer Fr. 300 mln.).

Tunesië

Een lang sluimerend conflict tussen regering en een aantal leden van de vakbond, de Union Générale des Travailleurs Tunisiens (UGTT) trad 28 juni aan het daglicht met de arrestatie van de algemeen secretaris van de UGTT, Habib Achour. Hij werd beschuldigd van bedrog en belediging van de rechterlijke macht (hij zou de verzekeringspolis van een verongelukt schip, dat voor voor een maatschappij, waarvan hij directeur was, hebben geantidateerd). Op 28 juni werd de parlementaire onschendbaarheid van Achour, die afgevaardigde van Sfax is, door het parlement opgeheven. Alleen zijn voorganger als algemeen secretaris van het UGTT, Tlili, stemde tegen. Hangende het onderzoek is Achour geschorst uit alle partijorganen (hij heeft o.a. zitting in het politieke bureau van de Parti Socialiste Destourien). Eerder had Achour tegen buitenlandse journalisten verklaard, dat de regering zijn hoofd eiste om de UGTT geheel te kunnen onderwerpen. De regering heeft inderdaad de UGTT verschillende malen gewaarschuwd, dat het vakverbond zijn structuur moet aanpassen aan de werkelijkheid (samenwerking met partij en andere beroepsorganisaties) en dat in een land als Tunesië, waar overheid en partij werken aan een socialistisch opgebouwde maatschappij, geen plaats is voor 'traditionele' vakverenigingen die slechts de belangen van de arbeiders op het oog hebben. M.a.w. de UGTT moet zijn 'eisende' rol laten vallen en slechts meehelpen aan de door de partij uitgestippelde sociale en economische politiek.

Op 4 juli werd Achour door de bestuurscommissie van de UGTT,

bestaande uit 9 leden waarvan er maar 4 aanwezig waren (de overigen waren ziek of op reis en een was juist met pensioen), ontheven van zijn functie als algemeen secretaris van het vakverbond.

Begin juli gaf het in Brussel zetelende Internationaal Verbond van Vrije Vakverenigingen (IVVV), waarvan Achour adjunct-secretaris is, in een telegram aan president Bourguiba uitdrukking aan zijn verontrusting over de gang van zaken in Tunesië met betrekking tot de UGTT. Tlili, die op speciale uitnodiging deel mocht nemen aan de debatten op het 8ste congres van het IVVV, gehouden van 7 tot 15 juli in Amsterdam, beschuldigde op dit congres de Tunesische regering van pogingen tot liquidatie van de UGTT.

President Bourguiba opende 31 juli een congres van de UGTT, dat zich bezig zou houden met het vraagstuk van de verhouding van de vakbeweging tot de partij. In de toporganen van de UGTT werden nieuwe leiders gekozen die bekend staan als voorstanders van het partij- en regeringsstandpunt. Bachir Bellagha, een hoge regeringsfunctionaris, werd tot algemeen secretaris gekozen. De UGTT blijft lid van het IVVV.

Achour werd 2 augustus voorlopig in vrijheid gesteld. Tlili, voormalig lid van het politiek bureau van de partij, nu ook voormalig vice-voorzitter van het parlement en voorzitter van het gematigde pan-afrikaanse vakverbond, de Confédération Syndicale Africaine (CSA), liet weten dat hij brak met de regering van zijn land en dat hij vanuit het buitenland de strijd voor de democratisering van de macht in Tunesië zou voortzetten.

2 juli werden akkoorden met de Verenigde Staten van Amerika getekend waarbij Tunesië de beschikking krijgt over leningen ten bedrage van \$ 16,75 mln., te besteden aan de invoer van economisch noodzakelijke goederen en aan verbetering van wegen.

Van West-Duitsland ontving Tunesië een lening van DM 20 mln. voor de bouw van een textiel fabriek en een voorschot van DM 40 mln. voor de ontwikkeling van landbouw, toerisme en industrie.

Eind juli kwam een akkoord met Zwitserland tot stand betreffende de vergoeding van in Tunesië genationaliseerde grondeigendom van Zwitsers. Binnen het kader van het Zwitsers-Tunesisch akkoord voor technische bijstand krijgt de Tunesische regering de beschikking over Zwitsers geld, waarmee zij de gedupeerde Zwitsers kan betalen. Tunesië hoopt wat betreft de betaling van schadevergoeding op een zelfde oplossing voor de genationaliseerde Franse, Italiaanse, Belgische en Engelse eigendommen.

Mauretanië

President Moktar Ould Daddah, voorzitter van de Afrikaans-Madagassische Gemeenschappelijke Organisatie (OCAM), weigerde deel te nemen

aan de op 26 mei te Abidjan gehouden bijeenkomst van staatshoofden van deze organisatie, die besliste over toelating van Congo-Léopoldville tot de OCAM. Als reden voor zijn afwezigheid gaf hij op, dat hij het niet juist achtte, dat een ander dan de voorzitter de datum van een dergelijke bijeenkomst bepaalde.

Op 7 juli publiceerde de regering een communiqué, waarin zij de berichten bevestigde over het uittreden van Mauretanië uit de OCAM. In een verklaring van de president aan *Jeune Afrique* van 25 juli heet het, dat zijn regering deze beslissing heeft genomen uit bezorgdheid over de mogelijkheid dat de OCAM de Organisatie van Afrikaanse Eenheid concurrentie kon aandoen. Wel blijft Mauretanië lid van de Westafrikaanse Douaneunie en het Interstatelijk Comité voor de Senegalrivier en blijft het deelnemen aan de Air Afrique, de luchtvaartmaatschappij van OCAM-staten. Met president Ahidjo van Kameroen, die de vergadering van Abidjan ook niet bijwoonde, had Ould Daddah 22 juli in Noord-Kameroen een bespreking.

Bij een kabinetswijziging van eind juli stond de president de sinds januari van dit jaar door hem beheerde portefeuille van buitenlandse zaken af aan Ould Cheikh die tevens werd belast met defensie. De departementen van economische zaken en landbouweconomie werden samengevoegd in het departement van ontwikkeling.

Sinds begin juli staan drie van de vier politici (de vierde is inmiddels overleden), die van 1958 tot 1963 in Marokko geijverd hebben voor aansluiting van Mauretanië bij Marokko, terecht voor het Staatsveiligheidshof op beschuldiging van verraad en aanslag op de interne en externe veiligheid van de staat. Gelijk met hen wordt ook een van spionage beschuldigde Marokkaan berecht.

Ahmed Ben Abdillah, een leider van de pro-Marokkaanse oppositiepartij, de Nahdah (sinds 1960 verboden), heeft zich begin augustus achter de regering geschaard.

Mauretanië is 7 augustus voor de eerste maal officieel vertegenwoordigd geweest op een in Marokko zetelend interafrikaans lichaam, nl. in de raad van beheer van het Afrikaanse centrum voor opleiding en onderzoek in bestuursaangelegenheden ten behoeve van de ontwikkeling.

Op 3 augustus dankte de Mauretaanse ambassadeur in Kairo voor de culturele hulp van Egypte en andere Arabische staten, die ertoe bijdraagt om in zijn land het Frans door het Arabisch te vervangen. De regering zei later in een verklaring dat Arabisch de nationale, Frans de officiële taal is en blijft.

26 juli werd bekend gemaakt dat Mauretanië en de Chinese Volksrepubliek diplomatieke vertegenwoordigers zullen uitwisselen. De ambassadeur van Nationalistisch China in Mauretanië vertrok diezelfde dag.

Verenigde Arabische Republiek

Ondanks de afspraak van september 1964 tussen president Nasser en koning Feisal van Saoedi-Arabië om hun invloed aan te wenden op de strijdende partijen in Jemen, ten einde een wapenstilstand te bewerkstelligen, duurt de oorlog nog steeds voort. Het Egyptische leger, dat de onderling sterk verdeelde republikeinen steunt, is zelfs dit jaar gebracht van 40 op 50 duizend man. De royalisten ontvangen materiaal en geld van o.a. Saoedi-Arabië en beschikken over militaire bases in dit land. Na bijna drie jaar oorlog is er nog steeds geen uitzicht op een overwinning van een der partijen. De enige mogelijkheid voor president Nasser om uit deze impasse te geraken ligt in een vergelijk met Saoedi-Arabië. Sinds juli worden er inderdaad voortdurend besprekingen tussen de twee landen gevoerd. De eind juli door Nasser geuite dreiging de royalistische bases in Saoedi-Arabië aan te vallen, moet vermoedelijk worden opgevat als een poging koning Feisal tot onderhandelingen te dwingen. Op 15 augustus was het vrijwel zeker dat Koning Feisal Nasser zou ontvangen.

De Verenigde Staten van Amerika zullen de graanleveranties, die begin van dit jaar werden stopgezet, hervatten. Volgens een verklaring van het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken van 23 juni is hiertoe overgegaan, omdat de Egyptische regering heeft toegezegd de schade tijdens demonstraties in januari 1965 toegebracht aan een Amerikaanse bibliotheek in Kairo te vergoeden en omdat zij de wapenleveranties aan de Congolese rebellen heeft stopgezet.

In verband met de Afro-Aziatische conferentie verbleef premier Tsjow en Lai van de Chinese Volksrepubliek zowel op 20 juni als van 28 juni tot 1 juli in Kairo. De 28ste waren ook aanwezig: president Soekarno van Indonesië en president Ayoeb Khan van Pakistan. Het Chinees-Egyptische slotcommuniqué maakte melding van de vaste wil de uitgestelde Afro-Aziatische conferentie te doen slagen (opmerkelijk was dat er geen zinsnede in voorkwam over Zuid-Vietnam).

Begin juli bezocht een Egyptische parlementaire missie Engeland. Haar doel was mogelijkheden tot verbetering der betrekkingen tussen de twee landen te onderzoeken. Enige weken later bracht de hoofdredacteur van Al Ahram, Heykal, een persoonlijke vriend van Nasser, een privébezoek aan Engeland. Evenals de delegatieleider van de eerder genoemde missie werd hij door premier Wilson ontvangen. Na terugkeer schreef Heykal in zijn blad dat ondanks verbetering van het klimaat er grote belangen- tegenstellingen tussen beide landen blijven bestaan. (Egypte voert al jarenlang een actie tegen de Britse militaire bases in het Midden-Oosten en verzet zich tegen de vorming van de Zuidarabische federatie).

Eind juli werd de hoofdredacteur van het dagblad Al Akhbar gearresteerd op verdenking van spionage voor de Verenigde Staten van Amerika.

President Nasser ontving begin augustus de president van Guinee Sékou Touré. Het resultaat van hun bespreking was de oprichting van een politiek en een economisch gemeenschappelijk comité.

Soedan

Met het aftreden van de voorlopige regering van SIRR El Khatim El Khalifa, 2 juni, schijnt een einde te zijn gekomen aan de toenaderingspogingen tussen Noord- en Zuid-Soedan.

Het parlement, dat kort geleden was uitgebreid met 15 door intellectuelen gekozen afgevaardigden, waarvan 11 communisten, wees 10 juni het lid van de Umma Party, Mohamed Ahmed Maghoub, aan als premier. De door Maghoub gevormde coalitieregering, bestaande uit leden van de Umma Party en de National Unionist Party (NUP), alsmede drie Zuiderlingen, verkreeg 1 juli het vertrouwen van het parlement. Enige dagen later traden twee ministers uit het Zuiden af uit protest tegen de benoeming van een vertegenwoordiger voor het Zuiden, die zij niet aanvaardbaar achtten, in de Opperste Raad (het lichaam dat de functie van staatshoofd vervult).

Op 5 juli werd in Chartoem gedemonstreerd tegen de beslissing van het Hoog Gerechtshof de voornaamste medewerkers van de in oktober 1964 door de revolutie tot afstand gedwongen president Abboud vrij te laten. De demonstratie was ook gericht tegen de voorgenomen benoeming van de NUP-leider Ismaël Al Azhari tot permanent voorzitter van de Opperste Raad. Het parlement besloot 8 juli, met de stemmen van de NUP en de communisten tegen, de leiders van de staatsgreep van 1958 (Abboud e.a.) niet te vervolgen en het benoemde Al Azhari tot permanent voorzitter van de Opperste Raad.

In twee van de drie provinciale hoofdsteden van het Zuiden kwam het tot ernstige botsingen tussen leger en rebellen, in Juba van 8 tot 9 juli en in Wau op 11 juli. Volgens opgave van de regering vielen er 110 tot 130 slachtoffers onder bevolking en rebellen (niet officiële schattingen gaan van 400 tot 1400). De regering vaardigde 21 juli een soort ultimatum uit, waarin amnestie beloofd werd aan rebellen die voor 5 augustus zich overgaven; daarna zou het leger weer in actie komen. De rebellen stelden een tegenultimatum op: alle Arabieren moeten voor eind augustus de zuidelijke provincies hebben verlaten. Het regeringsultimatum had geen succes; 6 augustus begon het leger met een offensief. De troepenmacht in het Zuiden bedraagt ongeveer 12.000 man, dat is 80 % van het gehele Soedanese leger. De strijdorganisatie van de rebellen, Anya-Nya geheten, bestaat naar schatting uit 1000 goed en 3- à 4000 minder goed bewapende mannen. De regering beweert over bewijzen te beschikken dat de rebellen door blanke huurlingen worden geholpen. Ook Congo-Léopoldville wordt beschuldigd

van steunverlening aan de rebellen. Dit werd door de Congolese regering ontkend.

De Zuidsoedanese politieke beweging is belichaamd in vier partijen: de Sudan African National Union (SANU), het Southern Front, het Azania Liberation Front (ALF) en de Southern Unity Party. Alleen het ALF en de meer radicale vleugel van de SANU streven naar volledige onafhankelijkheid voor Zuid-Soedan. De voorstanders van afscheiding van het Noorden hebben aangekondigd op 18 augustus, bij de 10-jarige herdenking van de opstand van 1955, de drie Zuidelijke provincies onder de naam Azania onafhankelijk te verklaren. De andere partijen en de gematigde vleugel van de SANU wensen een federatie met het Noorden. Maar zelfs deze wens gaat veel verder dan de beperkte autonomie die de regering-Maghoub de drie zuidelijke provincies wil geven. Niettegenstaande deze ver uiteenlopende standpunten is premier Maghoub van plan in november een rondetafelconferentie van alle noordelijke en zuidelijke partijen te beleggen.

Van eind juni tot begin juli bezocht premier Maghoub aan het hoofd van een missie Ethiopië, Kenia en Tanzania. Met de Ethiopische regering werd het probleem van wapenzendingen aan rebellen besproken. Begin juni werd namelijk in Soedan een grote wapenvoorraad ontdekt. Men dacht met een komplot te maken te hebben. Er werden een aantal militairen en zelfs twee ministers gearresteerd. Naderhand bleek dat de wapens van Syrië afkomstig waren en bestemd voor de rebellen van Eritrea. Ethiopië en Soedan hebben een overeenkomst gesloten waarbij onder meer wapentransporten van het ene land naar rebellen in het andere land worden verboden.

Volgens de Soedanese minister van voorlichting zouden de regeringen van Kenia en Tanzania beloofd hebben Chartoem te helpen bij het vernietigen van de afscheidingsbeweging.

Midden augustus werd de Congolese rebellenleider Olenga in Chartoem gearresteerd. Hij werd ervan verdacht contacten te onderhouden met de Zuidsoedanese opstandelingen.

WEST-AFRIKA

De OCAM, Congo en Ghana

Op 26 mei is te Abidjan een vergadering gehouden waaraan acht lidstaten van de OCAM (Afrikaans-Madagassische Gemeenschappelijke Organisatie) deelnamen. Congo-Brazzaville, Kameroen en Mauretanië weigerden aan te zitten. Rwanda was niet vertegenwoordigd. De vergadering besloot Congo-Léopoldville tot de OCAM toe te laten. De voor-

zitter van de OCAM, president Ould Daddah van Mauretanië, die niet aan de vergadering deelnam, zou worden verzocht de toelating van Congo tot het lidmaatschap op de agenda van de komende OCAM-vergadering te Tananarive te plaatsen. Bij zijn terugkeer van deze vergadering in Dakar verklaarde president Senghor dat president Kasa-Vubu om toelating van Congo tot de OCAM had verzocht.

Op de vergadering werd tevens besloten de conferentie van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid te boycotten als deze in Accra zou worden gehouden.

Op 3 juni becritiseerde president Massemba-Debat van Congo-Brazzaville de vergadering van Abidjan. In scherpe bewoordingen deed dit eveneens president Sékou Touré, die op 7 juni de OCAM een 'organisation commune africaine de menteurs' noemde.

Mauretanië besloot op 24 juni het lidmaatschap van de OCAM te beëindigen. President Ahidjo van Kameroen verklaarde na de uittreding van Mauretanië, die eerst veertien dagen later bekend werd, dat Kameroen alleen lid kon blijven als de gang van zaken binnen de OCAM zou veranderen.

President Senghor, die de beslissing van de vergadering zowel wat de toelating van Congo als wat de conferentie te Accra betreft volledig steunt, tracht niettemin een bemiddelende houding aan te nemen tegenover Mauretanië, Mali en Guinee. Op 6 juni heeft hij een ontmoeting gehad met president Modibo Kéita en hij heeft afgezanten naar Jaoundee en Noeaksjot gestuurd.

Op 10 juni had in Lagos een buitengewone zitting van de raad van ministers van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid plaats om de dreigende boycot door sommige OCAM-staten van de komende conferentie van staatshoofden van de OAU te bespreken.

De Nigerische minister president, die op deze conferentie een bemiddelende rol speelde, meende dat deze vergadering niet een rechtbank moest zijn maar moest trachten de eenheid te herstellen. Hij legde nadruk op de noodzaak het principe van non-interventie in binnenlandse zaken van een andere staat te handhaven. De voorzitter van de vergadering, de Keniase minister van buitenlandse zaken, Joseph Murumbi, waarschuwde dat de vergadering niet bevoegd was een andere plaats van samenkomst voor de aanstaande conferentie vast te stellen. De ministers van buitenlandse zaken van Ivoorkust, Niger en Boven-Volta herhaalden hun beschuldigingen dat Ghana opstandige bewegingen in andere landen zou steunen en met name rebellen zou opleiden en voor hetzelfde doel naar China en Cuba zond. De Ghanese minister van buitenlandse zaken Botsio wees de beschuldigingen van de hand en ontkende dat er opleidingskampen voor rebellen in Ghana zouden bestaan. Een commissie waarin Nigerië,

Tunesië, Gambië, Ethiopië en Mali vertegenwoordigd waren, werd aangewezen om het geschil te onderzoeken.

In een slotcommuniqué werden de leden opgeroepen al het mogelijke te doen om de conferentie te Accra te doen slagen. Met tevredenheid werd vastgesteld dat de ontvangende regering hiertoe reeds een aantal maatregelen had getroffen en van plan was te treffen, in het bijzonder om alle personen te verwijderen van wie de aanwezigheid door deelnemende landen ongewenst wordt geacht. De regering van Ghana heeft de voorzitter van de vergadering en de administratieve secretaris-generaal van de OAU uitgenodigd zich voor de a.s. conferentie op de hoogte te stellen van de genomen maatregelen. Alle staten werden opgeroepen zich te onthouden van propaganda die het succes van de conferentie in gevaar zou kunnen brengen en onderlinge geschillen in bilaterale onderhandelingen bij te leggen. Aanbevolen werd de kwestie van vluchtelingen en rebellie op de topconferentie te onderzoeken. De verklaring eindigde met een oproep aan alle leden om aan de conferentie deel te nemen. Dit communiqué werd unaniem aanvaard.

Hoewel het zich liet aanzien dat een compromis was bereikt, hernamen in de eerste week van augustus de presidenten Houphouët-Boigny, Yaméogo en Hamani Diori hun aanvallen op Ghana en dreigden zij opnieuw de conferentie te boycotten.

Ghana zoekt naar mogelijkheden om de bijeenkomst tot oktober of november uit te stellen omdat de gebouwen voor ontvangst van de staatshoofden en het houden van de conferentie niet op tijd gereed kunnen komen.

Ivoorkust, Mali, Boven-Volta, Niger

Op 12 juni heeft president Houphouët-Boigny te Bouaké de presidenten Modibo Kéita, Hamani Diori en Yaméogo, van respectievelijk Mali, Niger en Boven-Volta ontvangen. De besprekingen hebben acht uur geduurd, maar er is geen communiqué gepubliceerd. Bij zijn aankomst te Bouaké heeft president Yaméogo zich in scherpe bewoordingen over de Guinese president Sékou Touré uitgelaten.

Vrijhandelszone Ivoorkust, Sierra Leone, Liberië en Guinee

Op 18 mei is te Freetown een vier-landenconferentie begonnen van ministers van Sierra Leone, Ivoorkust, Liberië en Guinee met als doel de plannen voor een vrijhandelszone tussen deze staten af te ronden.

Senegal en Mali

Op 29 mei hebben de presidenten van Mali en Senegal elkaar te Kayes, in Mali ontmoet. Senghor verklaarde na afloop dat beide staatslieden het

eens waren over de wenselijkheid om tot een regionale Westafrikaanse groepering van staten te komen die zowel de Franssprekende, Engelsprekende als in de toekomst onafhankelijke Portugeessprekende staten zou omvatten. Voorrang heeft volgens Senghor echter de samenwerking tussen de staten van het Interstatelijk Comité voor de Senegalrivier. Met betrekking tot de relaties met Mali verklaarde de Senegalese president dat er geen fundamentele politieke verschillen tussen beide staten bestaan: beide landen hebben vrijwillig de weg tot het Afrikaanse socialisme gekozen en richten zich hierbij naar de plaatselijke omstandigheden. Tussen beide landen is een 'algemene conventie van sociale zekerheid' gesloten. Deze overeenkomst heeft betrekking op de preventie van en de vergoeding na arbeidsongevallen en op gezinsuitkeringen.

Senegal

De Nationale Vergadering heeft op 22 mei een wet aangenomen tegen oproerige verenigingen. Hierbij worden alle verenigingen of groeperingen ontbonden die gewapende manifestaties op straat veroorzaken, die door hun vorm of organisatie een militair karakter hebben, die tot doel hebben de territoriale integriteit of de republikeinse staatsvorm aan te tasten of met illegale middelen het functioneren van het constitutionele bewind te verhinderen.

De Veiligheidsraad heeft op 19 mei een motie van Ivoorkust, Maleisië en Jordanië met algemene stemmen aangenomen. Hierbij wordt ieder binnendringen van Portugese troepen op Senegalees gebied diep betreurd en wordt Portugal gevraagd de nodige maatregelen te nemen om schending van de soevereiniteit en territoriale integriteit van Senegal te voorkomen.

De Portugese gedelegeerde vond deze motie onaanvaardbaar, want eenzijdig, en herinnerde er aan dat zijn regering had voorgesteld een commissie van onderzoek in het leven te roepen die zou zijn samengesteld uit een gedelegeerde van Portugal, een van Senegal en een van een ander land, aan te wijzen door de secretaris-generaal van de VN.

De Amerikaanse gedelegeerde betreurdde het dat in de motie geen gewag werd gemaakt van invallen vanuit Senegal in Guinee.

Gambië

Op 27 mei werd bekendgemaakt dat een referendum zal worden uitgeschreven, waarin zal moeten worden beslist of Gambië met ingang van 18 februari 1966 (de eerste verjaardag van de onafhankelijkheid) een republiek zal worden. De volksvertegenwoordiging heeft een motie van die strekking aangenomen.

De imam van de moskee van Bathurst zou hebben bekendgemaakt dat premier Jawara tot de Islam was overgegaan.

Frankrijk heeft een ambassadeur te Bathurst benoemd.

Gambië zal diplomatieke betrekkingen met de Sovjet-Unie aanknopen.

Mali

De leider van een Russische regeringsdelegatie, Skatchkov, heeft op 11 juni een door de Sovjet-Unie gebouwde medische school aan de Malische regering overgedragen. Krachtens een overeenkomst van 19 juni zal de Sovjet-Unie ook een school voor hoger politiek onderwijs bouwen en inrichten.

Guinee

Op 26 juli is president Sékou Touré te Moskou aangekomen voor een officieel bezoek aan de Sovjet-Unie. Hij is met grote hartelijkheid ontvangen. Dit is het eerste bezoek sinds in 1961 een verkoeling in de verhouding tussen Guinee en de Sovjet-Unie was ingetreden.

22 mei zijn de onderhandelingen met Frankrijk te Conakry beëindigd. Volgens het slotcommuniqué werden alle nog hangende problemen geregeld.

Guinee zal van het USAID (United States Agency for International Development) \$ 1,8 mln. ontvangen ten gehoeve van Air Guinée. Deze maatschappij zal technische bijstand ontvangen van Pan American Airways.

Voor uitrusting zal nog eens \$ 1 mln. ter beschikking worden gesteld.

Ivoorkust

24 vrijwilligers van het JVP, het Nederlandse Jongeren Vrijwilligers Programma, zijn op 15 mei te Abidjan aangekomen. Zij zullen in het noorden van het land gaan werken.

Boven-Volta

Bougouraoua Ouedraogo, oud-minister van publieke werken, is op 10 augustus tot twee jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens malversaties bij het beheer van een coöperatie.

31 mei heeft president Yaméogo felle kritiek geuit op president Sékou Touré van Guinee. Deze laatste had zich aan de vooravond van de OCAM-conferentie van Abidjan gericht tegen de 'handelsreizigers in de verdeling van Afrika', de 'schreeuwers' en de imperialisten.

Ghana

Op 26 mei is de Nationale Vergadering ontbonden. De verkiezingen voor de nieuwe Nationale Vergadering waren op 8 juni vastgesteld. Omdat geen tegencandidaten waren gesteld werd stemming overbodig geacht.

Op 11 juni werd president Nkrumah door de nieuwe Nationale Vergadering als president van de republiek herkozen. Twee dagen later maakte hij de samenstelling van de nieuwe regering bekend. Alex Quaison-Sackey, voorzitter van de Algemene Vergadering van de VN, werd Minister van Buitenlandse Zaken. Zijn voorganger Botsio werd voorzitter van de plan-commissie. De posten van Attorney-General en van minister van Justitie vallen voortaan samen.

Alle ministers hebben van 15 juni tot 6 juli een stage gevolgd in het 'Ideologisch Instituut Kwame Nkrumah' te Winneba waar zij hun kennis van het Nkrumaïsme verstevigden en de geschiedenis en het wezen van het Afrikaanse socialisme bestudeerden.

Op 13 juni zijn honderd personen, die zich in preventieve hechtenis bevonden, vrijgelaten.

Begin augustus heeft president Nkrumah de Ghanese televisieuitzendingen geopend.

Een missie van het Internationale Monetaire Fonds heeft in mei een bezoek van drie weken aan Ghana gebracht. Aanleiding hiertoe was het verzoek om financiële hulp dat Ghana tot het IMF had gericht nadat dergelijke verzoeken aan de Verenigde Staten en aan enkele Europese landen door die landen waren afgewezen. In een rapport zou het IMF Ghana hebben aangeraden sommige overheidsuitgaven, zoals die voor Ghana Airways, verscheidene niet rendabele staatsbedrijven en de buitenlandse vertegenwoordigingen, drastisch te besnoeien.

De regering heeft de prijs die voor de cacao aan de boeren wordt betaald met 25 % verlaagd.

Togo

Majoor Bodjollé, de chef van het militaire bureau van de president van de republiek, die in januari 1963 de staatsgreep tegen de toenmalige president Olympio organiseerde, is door president Grunitzky met pensioen gezonden.

Twee Ghanese politiebeambten, die in maart waren gearresteerd nadat zij op Togolees gebied waren doorgedrongen, zijn op vrije voeten gesteld.

Op 28 juli werd de grens tussen Ghana en Togo nu ook van Togolese zijde heropend.

Niger-Dahomey

Te Cotonou zijn op 17 mei besprekingen gehouden tussen delegaties van Niger en Dahomey. Beide landen hebben overeenstemming bereikt over samenwerking ter handhaving van de vrede en de veiligheid en bevordering van economische samenwerking. Hiermede is een eind gekomen aan de geschillen die sinds de val van Hubert Maga in oktober 1963 tussen beide landen een gespannen verhouding deden ontstaan.

De presidenten van Niger en Dahomey hebben elkaar op 12 juni op de brug over de Niger tussen Gaya en Malanville ontmoet. Daarna hebben zij te Gaya besprekingen gevoerd. Door deze ontmoeting is de verzoening tussen Niger en Dahomey bezegeld.

Dahomey

Begin mei is een complot ontdekt dat tot doel had de regering omver te werpen. Verscheidene personen zijn gearresteerd. Voorts zijn geschriften gepubliceerd die het leger aanspoorden in opstand te komen en waarin een nieuwe regering werd geëist. Een pamflet van een 'comité van 104' werd verspreid dat het aftreden van het staatshoofd eiste.

Op 24 mei is Valentin Djibode Aplogan, president van het opperste gerechtshof, gearresteerd. Begin juni werd hij van zijn rechterlijke functie ontheven. Op 22 mei was hij uit de PDD gezet na het onderzoek dat ingesteld was naar de pamfletten van het comité van 104.

Op 20 mei was reeds gearresteerd Célestin Daga, die bij de directie voor economische zaken werkte en die tijdens het oude regime onder-prefect van Abomey was. Ook René Aho, oud gedelegeerde van de PDU (Parti Démocratique de l'Unité), de partij van oud-president Maga, en dr. Felicien Handemagnon, directeur-generaal van gezondheid, werden gearresteerd.

Begin juni heeft de regering het 'Rassemblement des Impératifs Nationaux' (RIN) dat eind vorig jaar werd opgericht en dat betrokken zou zijn geweest bij de samenzwering die in mei te Cotonou werd ontdekt, buiten de wet gesteld.

Nadat de regering tot een salarisvermindering van 25 % voor alle werknemers in de openbare diensten was overgegaan, kondigde de UGTD een algemene staking aan die op 5 juli zou beginnen, maar slechts ten dele effectief was, waarschijnlijk als gevolg van de bedreiging met ontslag die tevoren door de eerste minister Ahomadegbe was geuit. In de namiddag van de 5e juli werden drie leden van de UGTD, waaronder Dr. Amlon, de secretaris-generaal, gearresteerd. Zij werden tot geldboeten veroordeeld.

Nadat de rechter van instructie tot ontslag van rechtsvervolging tegen oud-president Maga had besloten heeft de nationale vergadering op 11 juni hem opnieuw in staat van beschuldiging gesteld.

De haven van Cotonou werd op 1 augustus geopend. De staatshoofden van de andere Entente-staten en van Togo en afvaardigingen van Nigerië en Ghana zijn bij de feestelijke opening aanwezig geweest.

Niger

Op 18 mei is te Tillabury het proces begonnen tegen 66 verdachten, waaronder oud-minister Zodi Ikha en kapitein Amadou Diallo. Zij worden ervan beschuldigd in december 1963 een militaire opstand te hebben willen uitlokken die zou samengaan met acties van de Sawaba. Op 25 mei zijn vijf van de beschuldigten ter dood veroordeeld, waaronder Zodi Ikha en kapitein Amadou Diallo. Veertien anderen zijn tot levenslang veroordeeld, achtentwintig kregen gevangenisstraffen die varieerden van 2 tot 15 jaar.

Raymond Triboulet, Frans gedelegeerd minister belast met de samenwerking, heeft 20 mei te Niamey het Centre culturel franco-nigérien geopend.

Op 10 juni heeft te Tamanrasset in Algerije een ontmoeting plaatsgehad tussen president Ben Bella en president Hamani Diori van Niger.

Na afloop van deze ontmoeting hebben beide staatshoofden een communiqué gepubliceerd waarin zij zich trouw verklaren aan de beginselen van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid, met name dat van niet-inmenging in binnenlandse aangelegenheden van andere landen.

De verklaring heeft vooral betekenis omdat de laatste tijd nogal eens beschuldigingen aan Algerije zijn geuit, dat dit land leden van de Nigerijnse oppositiepartij, de Sawaba, zou herbergen.

Nigerië-Kameroen

Vertegenwoordigers van Nigerië en Kameroen zijn bijeengekomen om de oorzaak van grensincidenten tussen beide landen na te gaan en een aanbeveling voor een definitieve grenslijn tussen beide landen op te stellen.

Nigerië

De onderhandelingen tussen Nigerië en de Europese Economische Gemeenschap hebben tot overeenkomst over de associatie van Nigerië met de EEG geleid. Daar de overeenkomst nog door de regeringen, en in sommige gevallen de parlementen, van de betrokken landen moet worden goedgekeurd, en de EEG zelf in een crisis verkeert, kan niet worden verwacht dat de associatie spoedig in werking zal treden.

In Midwest Nigeria is een nieuwe politieke partij, de Warri United Party, gevormd. De voorzitter, Jamidi Awani, verklaarde dat de partij er naar streeft de verloren glorie van het koninkrijk Itsekiri terug te brengen.

Alhaji Busari Obisesan, federaal juridisch adviseur van de Action Group, heeft voor het lidmaatschap van deze partij bedankt en is overgegaan tot de NNDD. Hiermede is een eind gekomen aan een meningsverschil binnen de Action Group. Dit was ontstaan toen Obisesan de Egbe Omo Olofin steunde in zijn poging om vrede en eenheid onder de Yoruba te herstellen. Obisesan was toen als leider van de afdeling Ibadan van de Action Group afgezet.

In de tweede week van augustus is de Nationale Economische Raad te Enugu bijeengekomen. Bij zijn aankomst te Enugu verklaarde Sir Ahmadu Bello, premier van Noord-Nigerië, dat hij het een-partij stelsel niet geschikt achtte voor Nigerië. Een dergelijk systeem zou tot dictatuur leiden. De premier van Midwest Nigeria, Chief Osadebay, herhaalde voorstander van het een-partij stelsel te zijn en noemde de tegenstanders er van hypocrieten.

Te Lagos zijn op 1 juni demonstraties gehouden waarbij de invrijheidstelling van de oppositieleider Awolowo werd geëist.

In een dorp in Bauchi, Noord-Nigerië, is de politie slaags geraakt met een aantal met pijl en boog gewapende stamleden. In verband hiermee zoekt de politie naar Azi-Nyako, de UPGA-leider die in de verkiezingen van december 1964 Sir Abubakar Tafawa Balewa's tegencandidaat in dit gebied was.

De regering van Midwest Nigeria heeft een commissie ingesteld die belast is met het onderzoek naar de Owegbe cultus. Deze commissie, die onder leiding van rechter D. A. R. Alexander staat, is haar werkzaamheden op 7 juli begonnen. Ze moet vaststellen wat de essentie van de Owegbe cultus is, zijn ontstaan, organisatie, werkwijze en doel. Ook moet nagegaan worden in hoeverre de cultus is doorgedrongen in de bevolking en officiële organismen van Midwest Nigeria en wat en hoe sterk de invloed is op de individuele vrijheid, de politieke stabiliteit en het functioneren van de regering.

Op 7 juni werd de Universiteit van Lagos, die in maart voor drie maanden was gesloten nadat ongeregeldeheden waren uitgebroken naar aanleiding van de benoeming van Dr. Biobaku als vice-kanselier van de Universiteit, heropend. Opnieuw braken ongeregeldeheden uit en Dr. Biobaku werd door een student aangevallen en verwond. De student werd gearresteerd en wordt nu in een psychiatrische inrichting verpleegd. De Council van de Universiteit heeft hierop vijf hoofden van faculteiten, allen niet-Nigeriërs, ontslagen omdat ze de vice-kanselier niet wilden erkennen en de colleges niet hadden hervat. Veertig stafleden namen daarop ontslag. Op 21 juni bepaalde de Chief Justice van het Nigerische Hoog Gerechtshof dat de Provisional Council op 4 maart gerechtigd was geweest de Universiteit te sluiten maar niet het recht had gehad studenten te schorsen. De vijf ont-

slagen hoogleraren zijn een civiele actie tegen de Council begonnen. Zij beschuldigen deze van contractbreuk en ongerechtvaardigd ontslag. Chief A. Y. Eke, registrar van de Universiteit, heeft een bezoek gebracht aan de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk om aan eventuele gegadigden voor de door de massale ontslagaanvraag ontstane vacatures het ontslag van Dr. Njoku uiteen te zetten. Ook heeft de Council een pamflet uitgegeven waarin ze haar standpunt nader uiteenzet. De verhouding tussen Dr. Njoku en de Council zou nooit bijzonder goed zijn geweest en tenslotte zou de laatste het vertrouwen in Dr. Njoku en in zijn geschiktheid om op de juiste wijze leiding te geven, hebben verloren.

De beschuldiging dat aan Dr. Njoku's ontslag anti-Ibo gevoelens ten grondslag zouden liggen, werd van de hand gewezen.

Sir Abubakar Tafawa Balewa heeft 25 mei in een persconferentie te Lagos verklaard dat hij geen enkel bezwaar had tegen het hernieuwen van de diplomatieke betrekkingen met Frankrijk, maar dat niet Nigerië hiertoe het initiatief moest nemen. De betrekkingen werden in 1961 na de Franse atoombomexplosie te Reggane door Nigerië verbroken. Nederland behartigt de Franse belangen in Nigerië.

De regering heeft begin augustus de Sawaba, de oppositiepartij uit Niger, verboden. Gedurende de laatste maanden is het enige malen tot een gewapend treffen gekomen tussen de Nigerische politie en gewapende Sawabaleden.

MIDDEN-AFRIKA

Kameroen

President Ahidjo heeft Simon Nko'O Etoungou, ambassadeur van Kameroen te Moskou, tot minister van buitenlandse zaken benoemd ter vervanging van Benoit Balla.

Benoit Bindzi is minister van voorlichting en tourisme geworden.

Charles Assale, eerste minister van Oost-Kameroen, is op 12 juni afgetreden.

Op 9 juni is de eerste bijeenkomst van de federale regering gehouden, die op 25 mei was samengesteld. Zoals in de grondwet was voorzien zal, nu de overgangsfase ten einde is, de vice-president voortaan ook in Jaoundeë zetelen.

President Ahidjo heeft op 18 juni Vincent de Paul Ahanda tot eerste minister van Oost-Kameroen benoemd.

Acht belangrijke leden van de Kamerun National Democratic Party (KNDP), de regeringspartij in West-Kameroen, zijn uit de partij gezet.

Dit werd te Bamenda door het National Executive Committee van de partij bekendgemaakt. De acht leden hadden bezwaar tegen de benoeming van A. N. Jua tot premier van West-Kameroen. Zij stelden S. T. Muna in zijn plaats voor. Het uitvoerende comité betoogde dat Jua eerst vice-voorzitter van de partij was en daardoor kandidaat voor het premierschap moest zijn. Voorzitter van de KNDP is John Foncha, vice-president van de federale regering.

Op 20 juni werden acht personen, waaronder oud-minister Jean-Pierre Wandji Nkuimy, tot gevangenisstraffen veroordeeld wegens poging tot ondermijning van de veiligheid van de staat en medeplichtigheid aan moord.

Op 9 juni zijn de uitslagen van de wetgevende verkiezingen in Oost-Kameroen gepubliceerd. 99,92 % van de stemmen werd op de Union Camerounaise uitgebracht.

Na drie jaar gevangenisstraf te hebben ondergaan, zijn vier vroegere leden van de Oostkameroense wetgevende vergadering vrijgelaten. Het zijn André-Marie Mbida, die hoofd van de regering was voor Kameroen onafhankelijk werd, Charles Okala, oud-minister van buitenlandse zaken, Bebey Eyidi, leider van de niet meer bestaande Cameroon Labour Party en Mayi Matip. Zij waren veroordeeld wegens het aanmoedigen van subversieve activiteiten.

Tsjaad-Soedan

28 juni is een delegatie van de Soedan te Fort Lamy aangekomen om met de Tsjaadse regering een oplossing te zoeken voor het geschil tussen beide landen. Het betreft de beschuldiging die door Tsjaad was geuit dat de Soedan Tsjaadse oppositieleiden, het 'Gouvernement de la République islamique de Tchad en exil', had toegestaan en zelfs aangemoedigd op Soedanees gebied activiteiten te ontplooiën. Door de delegatie zowel als door de Soedanese regering is verklaard dat de Soedan niet de bedoeling heeft dergelijke activiteiten aan te moedigen en dat zij slechts een goede verhouding tot Tsjaad wenst.

Op 1 juli werd overeenstemming bereikt: Soedan zal alle Tsjaders die in Soedan een subversieve activiteit tegen hun land voeren uitwijzen en alle door Tsjaders in Soedan opgerichte bewegingen verbieden.

Tsjaad

Op de jaarlijkse conferentie van ambassadeurs van de republiek Tsjaad, die op 16 juni te Fort Lamy is gehouden, heeft president Tombalbaye een waarschuwing gericht tot de tegenstanders van het huidige regime. Ook keerde hij zich tegen hen die ongerechtvaardigde kritiek uitbrengen op de PPT (Parti Progressiste Tchadien).

Op 17 juni werd een regeringscommuniqué gepubliceerd waarin de in het buitenland circulerende geruchten, dat in Tsjaad onlusten zouden zijn uitgebroken, werden tegengesproken. Op 18 juni zijn overal in het land vergaderingen van de PPT gehouden waarin tegen de inmenging van buiten, die Tsjaad bedreigt, werd geprotesteerd.

De Sowjet-Unie heeft op 23 juni een ambassade te Fort Lamy geopend.

Frankrijk zal hulp verlenen bij de uitrusting van vijftientig nieuwe militaire eenheden. Dit werd op 15 juni bekend gemaakt bij de officiële overdracht van een hoeveelheid militair materieel door de Franse ambassadeur aan president Tombalbaye. Hiermede is gevolg gegeven aan het verzoek van Tsjaad aan Frankrijk om militaire hulp voor de bewaking van de grenzen met Lybië en Soedan.

Gaboen

President Léon Mba heeft gratie verleend aan twee deelnemers aan de staatsgreep van 18 februari 1964, dr. Chambrier en sergeant Amiar, die hun spijt hebben betuigd over hun handelwijze.

Congo-Brazzaville

Op 14 juli werd het huis van de minister van binnenlandse zaken, Hombessa, overvallen. President Massemba-Debat verklaarde twee weken later dat in de nacht van 14 op 15 juli twee en dertig gewapende mannen vanuit Léopoldville naar Brazzaville waren gekomen om daar sabotagedaden en aanslagen op politici te plegen. Zij zouden zijn opgeleid met hulp van generaal Mobotu en gesteund zijn door twee niet nader genoemde buitenlandse ambassades, waavan alleen werd gezegd dat de Amerikaanse ambassade hier niet bij betrokken was. De aanslagen zouden tot doel hebben gehad Youlou, die de mannen in Léopoldville uitgeleide had gedaan, weer aan de macht te brengen. Achttien hunner werden gearresteerd.

De raden van de onder-prefecturen en de organen van de MNR zijn door de minister van binnenlandse zaken geconsulteerd met betrekking tot de straf die de gevangengenomen saboteurs zouden moeten ondergaan. Unaniem heeft men zich voor de doodstraf uitgesproken.

Diallo Idriss, algemeen secretaris van de CSC (Confédération Syndicale Congolaise) heeft bekendgemaakt dat 'Jeunesses ouvrières' zullen worden gevormd, die een militaire opleiding krijgen.

Alle jongeren tussen 18 en 23 jaar die geen vaste werkkring hebben zijn verplicht zich te doen opnemen in een beweging die 'Action de Rénovation Rurale' wordt genoemd.

Op 8 juni is het proces begonnen tegen de leden van de regering Youlou. Zij verschenen voor een speciale rechtbank die op 9 september 1964 was

ingesteld. Youlou werd bij verstek ter dood veroordeeld. Anderen werden tot vrijheidsstraffen veroordeeld of vrijgesproken. Youlou verklaarde op 9 juni te Léopoldville dat hij, nu hij door het regime van Brazzaville ter dood was veroordeeld, zijn politieke activiteiten zou hervatten. De volgende dag riep hij in het bijzijn van president Tsjombe de bevolking van Congo-Brazzaville op om de regering van Massemba Debat omver te werpen.

Op 10 augustus heeft de Nationale Vergadering een wet aangenomen waarbij alle privé-scholen worden genationaliseerd. Godsdienstonderwijs zal voortaan slechts buiten de school en buiten de schooltijden mogen worden gegeven.

Op 13 juni werd een overeenkomst van technische en economische samenwerking met China gesloten. China verleent een crediet van Fr. CFA 5 miljard voor de bouw van een weverij en van een modelboerderij voor de katoencultuur en voor de verhoging van het vermogen van het radiostation van 25 KW tot 100 KW.

De Amerikaanse regering heeft op 13 augustus besloten haar diplomaten uit Brazzaville terug te trekken, zonder dat dit betekent dat de diplomatieke betrekkingen worden verbroken. Als reden werd opgegeven dat gedurende de laatste maanden verscheidene Amerikaanse functionarissen onheus waren bejegend.

Congo-Léopoldville

Midden juni werden door het Hof van Appel te Léopoldville de verkiezingsuitslagen in de provincies Cuvette Centrale, Kwilou en Kivu Centrale ongeldig verklaard. De herverkiezingen zullen midden augustus plaatsvinden. In afwachting hiervan heeft president Kasa-Vubu besloten de bijeenroeping van het parlement uit te stellen.

Eind juni koos de Provinciale Raad van Oost-Katanga Munongo, minister van bestuurs- en binnenlandse zaken in de centrale regering en rechterhand van premier Tsjombe, tot gouverneur. Hij zal, hierin gesteund door een uitspraak van een 16 mei te Elisabethville gehouden congres van Katangase stamhoofden en leden van de Provinciale Raden, streven naar hereniging van de drie provincies, waarin Katanga in 1964 werd gesplitst door de toenmalige premier Adoula.

Voor het eerst sedert het optreden van Tshombe als premier maakte de president gebruik van zijn grondwettelijke bevoegdheid ministers te benoemen en te ontslaan. Hij verklaarde de functie van gouverneur onverenigbaar met het ministerschap, ontsloeg derhalve Munongo als minister en benoemde 18 juli twee van zijn aanhangers in de regering. De voormalige directeur van de staatsveiligheidsdienst, Nendaka, kreeg de portefeuille van binnenlandse zaken, terwijl enkele dagen eerder Tshombe had mee-

gedeeld dat hij deze portefeuille zou beheren. Kasa-Vubu zei in een interview te streven naar een nationale (= een meer-partijen) regering. Tshombe wenst daarentegen een homogeen kabinet, gevormd uit leden van zijn partij, de Conaco. In tegenstelling tot Tshombe zou Kasa-Vubu de regering willen uitbreiden en de samenstelling ervan aan het parlement ter goedkeuring voorleggen.

Tshombe was aanwezig op de vergadering van 26 mei te Abidjan, waar negen van de veertien staatshoofden van de bij de Afrikaans-Madagassische Gemeenschappelijke Organisatie aangesloten landen besloten Congo-Léopoldville tot hun organisatie toe te laten. Hij reisde daarna naar Parijs, waar president de Gaulle hem ontving. Er werd een luchtvaartovereenkomst tussen beide landen gesloten en Frankrijk zegde hulp toe bij de opbouw van het Congolese bestuursapparaat. Van Parijs ging Tshombe naar Brussel. Hier had hij een onderhoud met de Belgische minister van buitenlandse zaken Spaak en de voorzitter van de commissie van de Europese Economische Gemeenschap Hallstein. Bij Hallstein bepleitte hij een verhoogde EEG-hulp aan Congo. Via Bonn reisde Tshombe naar Spanje, waar hij een bezoek bracht aan generaal Franco en de aldaar vertoevende koning van Boeroendi. Vanuit Spanje ging hij 9 juni weer naar Parijs. Volgens een radiobericht uit Portugal zou hij op weg naar Parijs eerst in Portugal een onderhoud gehad hebben met premier Salazar. Nadat dit bericht door Tshombe was tegengesproken werd het ook van Portugese zijde ontkend. In Parijs ontmoette hij Banda, de premier van Malawi, waarmee hij volgens een communiqué sprak over de politieke situatie in Centraal-Afrika en over economische problemen, met name het probleem van de Malawische arbeiders in Congo. Begin juli was Tshombe weer in Parijs, nu om de huwelijksplechtigheid bij te wonen van een zoon van Houphouët-Boigny, president van Ivoorkust, met een nicht van Grunitzky, de Togolese president. Met de eveneens aanwezige presidenten van Ivoorkust, Togo, Boven-Volta, Niger, Centraalafrikaanse Republiek en Gaboen hield hij besprekingen. De zes staatslieden werden door president de Gaulle ontvangen. Sinds 11 augustus is Tshombe weer in Europa. Op zijn program staan bezoeken aan België, West-Duitsland, Engeland en Nederland.

De strijd tegen de rebellen gaat onverminderd verder. Begin juni overde het Congolese leger de in het noordoosten van het land gelegen stad Buta, waar de rebellen van de ongeveer 100 aanwezige blanke gijzelaars er naar schatting 43 gedood hebben. In juli maakte het Vaticaan bekend dat sinds het uitbreken van de opstand in Congo 167 priesters en nonnen zijn vermoord.

Sinds begin augustus bestaan er twee Congolese revolutionaire regeringen. Soumialot, voorzitter van de in april te Kairo opgerichte Conseil Suprême de la Révolution heeft gebroken met de revolutionaire Congolese regering

van Gbenye, waarin hij de portefeuille van defensie beheerde. Het Conseil Suprême benoemde een Conseil exécutif, voorgezeten door Abdouly Yerodia, die de regering van Gbenye moet vervangen.

Eind mei werden vier Congolezen opgenomen in de directieraad van de Union minière du Haut-Katanga. Zij vertegenwoordigen daarin de Congolese staat, die 18 % van het kapitaal van dit bedrijf bezit en over 25,4 % van de stemmen in de vergadering van aandeelhouders beschikt.

Boeroendi

Na een verblijf van ruim twee maanden in Europa, o.a. in Spanje, waar Tshombe, de premier van Congo-Léopoldville hem 8 juni had bezocht, deelde de Mwami (koning) Mwambutsa IV in een radiorede mee dat hij geen symbool meer wenste te zijn, maar zelf de politiek van zijn land wilde leiden. Hij kondigde aan zijn volk een nieuwe grondwet te willen geven, omdat de huidige te weinig rekening houdt met de positie van de Mwami, overeenkomstig de voorouderlijke monarchale tradities. Ter verzekering van de openbare orde zal hij zich persoonlijk belasten met leger en gendarmerie en met de departementen van voorlichting en justitie. Ook het departement van planning zal voortaan onder hem ressorteren. Politieke processen, die thans worden gevoerd, met name het proces tegen de moordenaars van premier Ngendandumwe, zullen worden toevertrouwd aan een bijzonder gerechtshof, waarin neutrale buitenlandse rechters, gekozen door de Verenigde Naties of door de Internationale Commissie van Juristen, zitting hebben.

Bij de parlementsverkiezingen van 10 mei werden een aantal politici gekozen, die bekend staan als voorstanders van herstel der betrekkingen met de Chinese Volksrepubliek. Een van hen is de ex-premier Nyamoya, die door sommigen ervan wordt verdacht de hand te hebben gehad in de moord op Ngendandumwe.

Als gevolg van onregelmatigheden werden zowel eind mei als eind juni in een aantal districten hervorkiezingen gehouden.

Op 16 en 25 mei kwam een legerpatrouille te Bisagara in gevecht met een groep mannen, bewapend met speren en met pijl en boog. Het Brusselse blad *Le Soir* van 10 juni meldde dat er maatregelen waren genomen ter voorkoming van een complot tegen de Mwami.

Op 12 juni werd te Brussel tussen de regering van Boeroendi, de hoge commissaris voor de vluchtelingen der Verenigde Naties, een Belgische en een Boeroendische organisatie een overeenkomst getekend met betrekking tot toewijzing van vaste woonplaatsen aan de 25.000 Rwandese Toetsi-vluchtelingen, die in Boeroendi nog in kampen leven (in het totaal zijn er 50.000 Rwandese vluchtelingen in Boeroendi). De VN betaalt het grootste deel van deze operatie; Boeroendi stelt de grond ter beschikking

Oost-Afrika

Op 10 juni maakten de ministeries van financiën van Tanzania, Kenia en Oeganda in simultane budgetaire verklaringen bekend, dat hun staten gescheiden muntstelsels zouden invoeren. Tevens zou toezicht worden gehouden op het wisselverkeer, om de vlucht van kapitaal uit Oost-Afrika in de hand te houden.

Oeganda

Op 26 mei werd het incident tussen Kenia en Oeganda over de klandestiene wapenzending gesloten. In het gezamenlijk communiqué is sprake van openhartige en vriendschappelijke besprekingen. Premier Obote heeft uitgebreid excuses aangeboden. De leidende kapitein zou zijn beslissing genomen hebben zonder een der regeringen te raadplegen; vanwege de regens had hij een weg over Keniaas grondgebied moeten nemen. Obote zelf noemt dit in het communiqué een ernstige inbreuk op de territoriale integriteit van Kenia.

In juni hebben Oeganda en Kenia besloten premier Tsjow En Lai van de Chinese Volksrepubliek na zijn bezoek aan Tanzania niet uit te nodigen.

Begin juli werd bekend dat gevechten in het koninkrijk Toro zijn uitbroken. De laatste drie jaar al zijn hier moeilijkheden vanwege de eis van twee stammen om zich te kunnen afscheiden.

Op 18 juli zijn wederom verschuivingen van de Kabaka Yekka partij naar het Uganda Peoples' Congress opgetreden; 6 leden van het nationale parlement, 4 leden van het parlement van Oeganda en ongeveer 1000 leden van de Kabaka Yekka liepen over.

Op 27 juli bracht premier Obote met een gevolg van 25 man een bezoek aan Peking.

Kenia

Op 16 mei werd op Keniaas grondgebied een convooi met Chinese wapens onderschept, met bestemming Oeganda. De begeleidende militairen stonden terecht. Premier Obote van Oeganda antwoordde op een scherpe beschuldiging van president Kenyatta, dat het schenden van Keniaas grondgebied op een misverstand berustte. De zaak is inmiddels bijgelegd.

In mei werd Bildad Kaggia ontslagen als voorzitter van de afdeling Mranga van de Kenya African National Union (KANU). Studenten van het Lumumba-instituut schreven aan minister Mboya een verzoek hem weer als partijambtenaar aan te stellen.

Op 30 mei vroeg een groep parlementsleden, onder wie de minister van handel Kiano, minister Odinga te vervangen als leider van de delegatie

naar de gemenebestconferentie te London. Men verweet hem kritiek op bevriende landen en op de president.

Op 4 juni werd Odinga als delegatieleider vervangen. Later beschuldigde hij ex-oppositieleider Ngala en minister van economische zaken Mboya van vriendschapspolitiek t.a.v. de VS en Engeland, en deed hij een beroep op de Luo Tribal Union hem tegen Mboya te steunen.

Die dag werd tevens bekend dat de president voortaan toezicht zal houden op alle ministeriële verklaringen.

Op 17 juni verklaarde Mboya, terug van een reis door Engeland en Europa, dat Engeland veel hulp gaf aan Kenia, maar dat men in de toekomst meer op andere Europese landen zou moeten steunen.

Op 22 juli maakte radio Nairobi bekend dat de minister van binnenlandse veiligheid, Mungai, de communistisch-chinese journalist Wang Teh Ming het land had uitgewezen, niet om wat hij geschreven had, maar vanwege zijn politieke activiteiten.

Op 28 juli legde president Kenyatta de eerste steen voor het door Rusland te bouwen ziekenhuis te Kisumu.

Die dag werd Odinga verslagen als kandidaat voor het vice-presidentschap van KANU. Kenyatta werd unaniem tot president gekozen, Ngala tot vice-president.

Tanzania

De tweede vice-president Rashidi Kawawa, deelde op 31 juni te Dar es Salaam aan de commissie voor kolonialisme van de VN mede, dat Tanzania alle steun aan vrijheidsstrijders, waar ook in Afrika, zal verlenen. Hij klaagde erover, dat veel Westeuropese landen nog bevriend zijn met Afrika's aartsvijand en deed een beroep op Engeland zijn plicht te doen ten aanzien van Rhodesië.

Aan de vooravond van Tsjow En Lai's bezoek aan dit land, op 2 juni, werd te Dar es Salaam met nadruk aangekondigd dat een economische missie van Britse samenstelling in Tanzania onderzoek zal komen doen naar de knelpunten van het 5-jarenplan.

Premier Tsjow En Lai van de Chinese Volksrepubliek werd op 4 juni feestelijk welkom geheten. In zijn welkomstwoord onderstreepte president Nyerere dat 'noch onze principes, noch ons land, noch onze vrijheid over onze eigen toekomst te beslissen, te koop zijn'. De toespraak was overigens vriendelijk. Tsjow En Lai gebruikte zijn weerwoord om felle aanvallen te doen op de VS. 8 juli vertrok de Chinese premier naar Syrië. In een communiqué werd meegedeeld, dat Tanzania en China gezamenlijk het imperialisme zouden bestrijden en dat alle imperialistische krachten uit Vietnam moeten worden teruggetrokken. De interventie in de Dominicaanse Republiek en de pogingen om de Congolese vrijheidsbeweging te ver-

stikken werden veroordeeld, evenals de politiek van Portugal en Zuid-Afrika. Het communiqué pleit verder voor een wereldfconerentie met als doel alle kernwapens te vernietigen. Er zijn geen afspraken voor hulpverlening gemaakt.

Begin juni wees de president de aantijging van Dr. Banda van Malawi, dat zijn land een staatsgreep in Malawi zou helpen voorbereiden, als onzinnig van de hand.

Op 15 juli deelde hij te Dar es Salaam mede, dat hij prijs stelde op verbetering van de betrekkingen met de VS, en dat hij spoedig zijn ambassadeur naar Washington zou terugsturen. (Deze werd in januari teruggeroepen naar aanleiding van een beweerde spionage-affaire, waarbij twee Amerikaanse diplomaten het land werden uitgezet.) Tevens verdedigde Nyerere bij deze zelfde gelegenheid zijn betrekkingen met de Chinese Volksrepubliek.

Op 8 juli ondertekenden de regering, de VN-commissaris voor vluchtelingen en de Tanganyika Christian Refugee Service een accord over een plan tot vestiging van 10.000 Mozambikijnse vluchtelingen. In Rutamba, bij Lindi, komt een nederzetting, die tot juni 1968 £ 650.000 zal kosten. De Lutherse wereldfederatie houdt toezicht op de uitvoering van het plan en draagt in geld en goederen £ 60.000 bij. Men hoopt dat na juni 1968 de nederzetting zichzelf uit de landbouw kan bedruipen.

ZUIDELIJK AFRIKA

Portugese gebieden in Afrika

Volgens de pers in Lissabon heeft Portugal in de eerste helft van 1965 in zijn Afrikaanse gebieden totaal 187 mensen verloren.

Op 19 mei stemde Portugal toe in een UNESCO-onderzoek naar de toestand van het onderwijs in zijn Afrikaanse gebieden, mits een dergelijk onderzoek ook zou plaatshebben in de landen die de betreffende UNESCO-resolutie gesteund hebben.

Angola

Op 25 juni werd in Léopoldville een aanval gedaan op het bureau van Holden Roberto's revolutionaire regering in ballingschap door Angolese rebellen die op de hand zijn van een tegenstander van Roberto, Alexander Taty. Taty is ex-minister van bewapening van Roberto's regering. Volgens Roberto zou Taty, toen het feit van zijn op handen zijnde ontslag tot hem doordrong, gevlucht zijn en uit wraak de aanslag beraamd hebben. Taty

heeft echter op 21 juni te Léopoldville al laten aankondigen dat hij thans de leider van een militaire junta was. Hij beschuldigde Roberto van passiviteit en corruptie en deed een beroep op de rebellen hem in de steek te laten.

Mozambique

In Loesaka werd op 22 juni bekend gemaakt, dat de União Democrática Nacional de Moçambique (Udenamo) en het Mozambique African National Congress (MANC) zich verenigd hadden in een Comité Revolucionário de Moçambique (Coremo). Het Frelimo had wel aan het beraad over bundeling deelgenomen maar weigerde mee te doen. Wel zouden de Mozambique African National Union (MANU) en de União Nacional Africana de Moçambique Independente (UNAMI) zich aansluiten.

Zambia

De minster van plaatselijk bewind en huisvesting, Sikota Wina, verklaarde in een voordracht op 4 juni, dat het land niet voldoende opgeleide en bekwame figuren telde om zich de weelde van een oppositie te kunnen veroorloven. Gezien de gemiddelde leeftijd van het tegenwoordig kabinet (39) leek hem, 'one-party state or not', verandering in leiderschap de eerstvolgende tien jaar onwaarschijnlijk. De oppositie (het ANC) zou zich bij de UNIP moeten aansluiten en er een nationale partij mee vormen. Westers-academisch opgeleide lieden mochten om een oppositie vragen, 'ons volk vraagt resultaten. Iemand in oppositie is de Afrikaan wezensvreemd'.

De plaatsvervangend leider van het ANC, Edward Liso, werd op 22 juni door het parlement voor de verdere zittingsduur geschorst wegens onware betichting van de president op de vorige dag. Na het aannemen van de motie verliet de oppositieleider, Harry Nkumbula, met zijn aanhang de vergadering; het ANC zou het parlement voor onbepaalde tijd boycotten.

Op 8 juni woonden tien ministers een vervroegde provinciale bijeenkomst bij van de UNIP in Mungo, hoofdplaats van Barotseland. Een resolutie bevestigde de vastbeslotenheid van de bevolking de 'unitaire en integrale' staatsvorm van Zambia te handhaven. Achtergrond van een en ander schijnt lokale onrust te zijn, veroorzaakt door het regeringsplan de traditionele rechtspraak in een landelijke rechtsbedeling in te voegen.

In maart 1966 zal de universiteit de eerste studenten inschrijven. Het universiteitskwartier wordt eerst in 1967 betrokken. De voorlopige universiteitsraad heeft ingestemd met de oprichting van een Afrika-studiecentrum. Het reeds bij de universiteit gevoegde Rhodes-Livingstone Insti-

tute for Social Research gaat als Institute for Social Research deel uitmaken van dit centrum.

Op 13 juni waarschuwde de minister van justitie de Jehovah's Getuigen in Luanshya, dat zij buiten de wet zouden worden gesteld wanneer hun leden voortgingen zich met politiek in te laten.

Naar aanleiding van het niet doorlaten van enige vluchtelingen uit Mozambique naar Tanganjika verklaarde de minister van binnenlandse zaken op 21 mei, dat Zambia doortocht alleen toestond wanneer de regering zekerheid had, dat zij in het land van bestemming welkom waren.

Begin juni weigerden de Zuidafrikaanse spoorwegen voor Zambia bestemde wapens en munitie te vervoeren. Eerder, op 3 juni, had president Kaunda Zuid-Afrika beschuldigd van het aanleggen van een vliegbasis in de Caprivi-strook. De Zuidafrikaanse minister van vervoer ontkende het militaire karakter van het vliegveld.

Zambia zal diplomatieke betrekkingen met het Vaticaan aanknopen.

Zuid-Rhodesië

Begin mei maakte het bevrijdingscomité van de OAU in Dar es Salaam bekend, dat het een subcommissie had ingesteld om alle gevolgen van een eenzijdige Rhodesische onafhankelijkheidsverklaring te bestuderen en eventueel maatregelen voor te stellen. Ook was besloten zowel de financiële als de materiële steun aan bevrijdingsbewegingen in het land te vergroten.

De bijzondere VN-commissie voor kolonialisme, in Loesaka bijeen, nam op 28 mei een resolutie aan, waarin op Engeland een beroep werd gedaan stappen te ondernemen om een subcommissie in staat te stellen Rhodesië te bezoeken. De Britse vertegenwoordiger verklaarde dat dit een zaak van de Rhodesische, oplossing van het hele probleem een zaak van de Britse regering was en legde nogmaals Englands beperkte bevoegdheid uit.

In de op 13 juni uitgegeven slotverklaring van de vijfde buitengewone zitting van de raad van ministers van de OAU in Lagos werd bij resolutie ook een beroep op Engeland gedaan de 'racist pseudo-constitution' van 1961 op te schorten en een conferentie bijeen te roepen voor het opstellen van een op algemeen stemrecht gebaseerde grondwet.

In het communiqué van de Gemenebestconferentie (25 juni) beloofde de Britse regering in het gesprek met de Rhodesische regering volledig rekening te zullen houden met alle op de bijeenkomst verkondigde opvattingen. Mocht het overleg niet redelijk vlug in de richting van een grondwetsconferentie gaan, dan zou de Britse regering, met inachtneming van het door de minister van Gemenebestzaken uitgesproken beginsel van ongestoorde voortgang naar een meerderheidsbewind, bereid zijn te over-

wegen een dergelijke conferentie te bevorderen om Rhodesië's voortgang naar onafhankelijkheid te verzekeren op een voor de Rhodesische bevolking in haar geheel aanvaardbare grondslag. Van deze paragraaf distantieerden zich president Nyerere en zijn delegatie, omdat het slot ervan niet luidde: 'op grondslag van meerderheidsbewind'. Op 1 juli zei premier Smith, dat iedere Britse poging om een grondwetsconferentie bijeen te toepen als inmenging in Rhodesië's binnenlandse aangelegenheden zou worden beschouwd.

De Britse onderminister voor Gemenebestzaken, Cledwyn Hughes, arriveerde op 21 juli in Salisbury voor mondeling overleg over grondwetskwesties. Op 27 juli bood de parlementaire oppositie, de United People's Party, hem een memorandum aan, waarin de Britse regering verzocht werd een grondwetsconferentie bijeen te roepen, die tot de vorming van een nationale regering zou moeten leiden. Premier Smith zei op 29 juli, dat hij bepaalde voorstellen had gedaan, dezelfde die hij had voorgelegd aan minister Bottomley; 'wij trachten nu een grondwet op te stellen die aan de behoeften voldoet', en wel op grondslag van die van 1961.

Op het congres van het Rhodesian Front waarschuwde Smith op 7 augustus, dat ook een bij onderhandelingen verworven onafhankelijkheid hen buiten de Commonwealth zou brengen. Een eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring zou nu zonder binnenlands gevaar zijn. Uit het buitenland had men vandaag van bepaalde landen veel meer sympathie en steun en zelfs een garantie van erkenning.

Na de verkiezing bood het kabinet zijn ontslag aan. Op 12 mei deelde premier Smith mee alleen dat van ministers Gaunt en Reedman aanvaard te hebben. Zelf deed hij afstand van defensie, wat hij overdroeg aan vicepremier Dupont, die buitenlandse zaken houdt. De volgende dag maakte hij de herbenoeming bekend van P. K. F. van der Byl tot staatssecretaris van voorlichting.

Op een bijeenkomst van parlementsleden en de voorzitter van de Rhodesia Party, op 21 mei, werd de oud-onderwijzer J. M. Gondo tot leider van de oppositie gekozen. De Rhodesia Party werd op 30 mei ontbonden; er kwam een Rhodesia Constitutional Association voor in de plaats om het beginsel van samenwerking tussen de rassen levend te houden. De volgende dag kwam de parlementaire groep van de oppositie bijeen onder leiding van J. M. Gondo en richtte de United People's Party op, die in het parlement de plaats van de RP inneemt.

Op 1 juni werd bekend, dat F. A. Alexander als voorzitter van het RF was opgevolgd door kolonel W. M. Knox.

In de reeds vermelde slotverklaring van de bijeenkomst in Lagos (13 juni) deden de ministers een beroep op ZAPU en ZANU zich aaneen te sluiten. Een ministerscomité werd ingesteld (Ethiopië, Kenia, Oeganda, Tanzania,

Malawi en Zambia) om hierbij van dienst te zijn. In Loesaka wees de ZAPU-delegatie het verzoek af. De commissie kwam de volgende maand in Nairobi bijeen. Op 22 juli verklaarde de voorzitter, minister Murumbi uit Kenia, dat alleen de ZANU positief gereageerd had op de aanbevelingen voor een verenigd front. Men liet het derhalve aan de partijen zelf over, met desgewenst bijstand van Kenia, Tanzania en Zambia. Mocht voor 15 augustus geen overeenstemming zijn bereikt, dan zou de commissie een rapport met aanbevelingen opstellen voor de volgende OAU-bijeenkomst van ministers in Accra, eind augustus. Daarbij zou rekening worden gehouden met het verslag van het bevrijdingscomité van de OAU, dat op 2 augustus vergaderde. Diallo Telli, secretaris-generaal van de OAU, zei op 23 juli in Dar es Salaam, dat de OAU 'zeer krachtig' zou optreden wanneer de partijen hun geschillen niet tijdig hadden bijgelegd.

Op 14 juli werd de UNIP in Rhodesië verboden verklaard, omdat haar activiteiten gevaar gingen opleveren.

Vlak voor N. Sithole, leider van de verboden verklaarde ZANU, uit de gevangenis zou worden ontslagen, werd hem op 19 mei voor vijf jaar beperkte bewegingsvrijheid opgelegd.

Op 28 mei kondigde de minister van justitie voor drie maanden de noodtoestand af voor de districten Lupane en Nuanetsi, waar vele nationalisten in gedwongen afzondering leven. Openbare veiligheid en orde en essentiële diensten zouden anders ernstig in gevaar komen; op 10 juni sprak hij in het parlement ook over een verontrustende verslechtering van het moreel van de stam in dat gebied.

Op 6 mei verbrak India de diplomatieke betrekkingen. Op 29 mei werd oud-minister John Gaunt tot diplomatiek vertegenwoordiger in Pretoria benoemd. Eind juli volgde een soortgelijke benoeming in Lissabon van oud-minister Reedman, waartegen Britse bezwaren rezen. In 1957 aan de federale regering gedane concessies voor wat betreft zelfstandige buitenlandse vertegenwoordiging waren met de opheffing van de federatie vervallen. Dit laatste werd door minister Dupont op 27 juli in het parlement ontkend.

Malawi

17 mensen werden op 2 juni in Limbe veroordeeld tot gevangenisstraffen, vanwege hun aandeel in de onlusten te Fort Johnston in februari, welke officieel beschouwd worden als een mislukte poging van de ex-minister van onderwijs Henry Chipembere om aan de macht te komen. De premier, Dr. Banda, maakte op 22 juni bekend dat Chipembere in de VS zou zijn.

Op 4 juli kregen 1596 gevangenen amnestie bij gelegenheid van de eerste verjaardag van Malawi's onafhankelijkheid.

Op 6 juli deelde Dr. Banda mee dat in het noorden van Malawi een kamp wordt ingericht voor Mozambikijnse vluchtelingen, waarvan er zich daar reeds 2000 zouden bevinden die aan ernstig voedseltekort lijden. Hij had het Rode Kruis om steun verzocht. Dr. Banda herhaalde in dit verband dat hij geen boycot tegen Mozambique overwoog, omdat dit tot economische verstikking van Malawi zou leiden. Hij wees er bovendien op, dat veel Europeanen in Mozambique zowel als in Rhodesië progressief dachten.

Op 12 juli deelde de premier het parlement mee dat alle leiders van de mislukte staatsgreep te Fort Johnston, op een na, nu gevangen waren. Hij protesteerde tegen een bewering van de *Rhodesia Herald*, dat hij premier Smith van Rhodesië zou steunen. Wel heeft hij (na zijn terugkeer van de Gemenebestconferentie) gezegd dat hij tegen een militaire oplossing van het Rhodesische probleem was.

Op 20 juli kondigde Dr. Banda te Blantyre aan, dat Malawi op 6 juli 1966 een republiek zou worden binnen het Gemenebest.

Basoetoland

In juni heeft Zuid-Afrika een grote hoeveelheid graan naar Basoetoland gezonden, dat van ernstige droogte te lijden heeft. Premier Jonathan zei dat Zuid-Afrika als enig land gereageerd heeft op zijn verzoek aan alle bevriende landen om hulp. De oppositiepartij, de Basoetoland Congress Party, beschouwde deze gift als een politieke zet van Zuid-Afrika om het land onder zijn invloed te houden. Er ontstond hierover wanorde in het parlement.

Zuid-Afrika

De apartheidswetten worden nog steeds verscherpt. 5 juni maakte de minister van justitie, Vorster, het voornemen bekend, enkele belangrijke aanvullingen te zullen invoeren op de wet ter onderdrukking van het communisme. Ieder die op grond van deze wet veroordeeld is, zou de uitoefening van een advocatenpraktijk verboden kunnen worden. (Hetzelfde geldt reeds voor universiteitsdocenten.) Personen wier straf, — vanwege communistische activiteiten —, verstreken is, kunnen nog een jaar langer worden vastgehouden. Staatsgetuigen die gevaar lopen geïntimideerd te worden kunnen 6 maanden gedetineerd worden. Voorts overwoog de minister een citeerverbod ten aanzien van iedere auteur die naar de mening van de minister de doelstellingen van het communisme op een of andere wijze bevordert. Vooral het verbod dat tegen advocaten gericht is, heeft ernstige protesten uitgelokt, met name van de Raad van Advocaten van Johannesburg, de voornaamste vereniging van advocaten in Zuid-Afrika.

Dit, en de protesten tegen het beknotten van de persvrijheid (t.w. het

citeerverbod), hebben vermoedelijk een voorlopige matiging teweeg gebracht. Op 12 juni deelde de minister het parlement mede, dat de regering de clause uit het boven beschreven amendement op de wet ter onderdrukking van het communisme, die betrekking heeft op de advocaten, zou laten rusten tot de volgende zitting (die in januari a.s. begint). Hetzelfde geldt voor het citeerverbod. Dit zou trouwens niet gelden voor buitenlanders, aldus de minister.

De wet op de detentie van staatsgetuigen is echter aangenomen. Bovendien deelde de minister mede, dat Robert Sobukwe, de vroegere leider van de Panafrikaanse Congrespartij (thans verboden) en universiteitsdocent, die sinds mei 1960 op het Robbeneiland gevangen zit wegens het aanzetten tot overtreding van de pasjeswet, nog een jaar zal worden vastgehouden. Hij zou anders 30 juni zijn vrij gekomen. Het is de enige manier om zeker te zijn dat hij niet weer aan opruiende activiteiten gaat doen, aldus de laconieke opmerking van minister Vorster.

Het besluit van de Nederlandse regering om een ton te storten in het fonds voor rechtskundige bijstand aan slachtoffers van de apartheid en voor hulp aan hun familieleden, het Defence and Aid Fund, heeft tot protesten geleid van de Zuidafrikaanse regering. De minister van buitenlandse zaken, Muller, deelde op 17 juni in het parlement mede dat onderhandelingen met de KLM over uitbreiding van de faciliteiten voor deze onderneming waren afgebroken. Op 16 juni werd aangekondigd dat een voorgenomen bezoek van de stafchef van de Zuidafrikaanse vloot aan Nederlandse werven was afgezegd. Nederland heeft laten weten geen subversieve elementen in Zuid-Afrika te willen steunen (aldus had de Zuidafrikaanse regering haar hulpactie uitgelegd), maar slechts te voldoen aan een verzoek van de VN. In Amsterdam werd op 10 augustus een afdeling van het hulpfonds opgericht, die zich ten doel stelt de geschonken ton uit parikuliere middelen te verdubbelen. 8 juni werd J. Blundell, een vertegenwoordiger in Zuid-Afrika van het hulpfonds, gesommeerd binnen tien dagen het land te verlaten.

De senaat van de universiteit van Leeds heeft aan de Zuidafrikaanse ambassadeur in Engeland een resolutie overhandigd, waarin ernstige bezorgheid wordt uitgesproken over de inperking van de academische vrijheden: te weten het recht om te bepalen wie aan de universiteit onderwijst en wie onderwezen wordt.

Einde juni verscheen in het anti-regeringsblad *Rand Daily Mail* een publikatie over wantoestanden in de Zuidafrikaanse gevangenissen, eind juli gevolgd door een tweede publikatie hierover. Een ander blad uit Johannesburg, de *Sunday Times*, publiceerde in juli een serie artikelen over corruptie in de gevangenissen. Sindsdien wordt er vooral van de zijde van de oppositie op aangedrongen dat er een onderzoek wordt ingesteld.

Volgens een mededeling in *Dagbreek* op 1 augustus zou minister Vorster bedreigd hebben met actie tegen kranten die beweringen over mishandeling in gevangenissen publiceren. Voorts zijn van regeringswege de beschuldigingen over mistoestanden herhaadelijk in twijfel getrokken. Minister Vorster zei op 8 augustus dat de Zuidafrikaanse gevangenissen de meest humane ter wereld waren. Het Internationale Rode Kruis had volledige vrijheid gehad bij een recent onderzoek, maar ondanks zijn aansporing daartoe was het rapport nog altijd niet gepubliceerd, aldus de minister. Op 12 augustus gaf de *Rand Daily Mail* ernstige kritiek op genoemde minister, omdat die nog steeds geen onderzoekscommissie had ingesteld.

Op 30 juli werden in Johannesburg 6 Afrikanen tot in totaal 33 jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens lidmaatschap van het verboden Pan African Congress. De verdachte hebben evenwel ontkend schuldig te zijn. 14 Afrikanen kregen op 7 augustus elk 6 jaar gevangenisstraf wegens dezelfde overtreding.

Op 22 mei zijn 13 Afrikanen tot gevangenisstraffen van 7-8 jaar veroordeeld wegens het onwettig verlaten van het land voor het ontvangen van een militaire opleiding in Tanzania. Op 25 juli maakte de commissaris van politie van Johannesburg bekend dat ingevolge verscherpt toezicht op het binnensijpelen van in Oostafrikaanse landen opgeleide saboteurs, inmiddels 80 van hen waren opgebracht.

Experimenten met als doel Afrikanen in de mijnen totnutoe alleen voor blanken gereserveerde betrekkingen te geven zijn op 4 augustus door een onderzoekcommissie als gevaarlijk voor de apartheidspolitiek bestempeld. De regering heeft de experimenten inmiddels afgelast.

32 onafhankelijke Afrikaanse staten hebben de Veiligheidsraad om onmiddellijke actie tegen de apartheidspolitiek verzocht.

Op 10 augustus verklaarde de president van het South African Coloured Peoples' Congress, B. Desai, dat alle organisaties der niet-blanken waren voorbereid op een volledige burgeroorlog. Hij gaf deze verklaring te Stockholm, waar hij een bezoek bracht vanuit Kopenhagen. Twee jaar geleden is hij uit Zuid-Afrika gevlucht.

EILANDEN

Madagascar

Op 8 augustus vonden parlementaire verkiezingen plaats. Zes partijen hadden 230 kandidaten gesteld voor 107 zetels in de nationale vergadering. De Parti Social Démocrate (PSD) verwierf 104 zetels, 3 vielen toe aan de Antokon'ny Kongresin'ny Fahaleovantenan'i Madagasikara (AKFM).

Komoren

Van 8 tot 14 mei bracht president Tsiranana van Madagascar een officieel bezoek. Hij legde nadruk op de vele nauwe en traditionele banden tussen Madagascar en de Komoren. De Komorenaren, die op Madagascar in groepen bijeen wonen, noemde hij de negentiende stam van het eiland. Na afloop verklaarde prins Said Mohammed Cheikh, president van de regeringsraad, voor de radio dat de Molinaco buiten Dar es Salaam en Zanzibar geen enkele weerklank vond, want zij bestond uit Komorenaren geboren in Afrika en daarbij notoire communisten.

Op 9 juni vroeg M. S. Chale, secretaris van het bevrijdingscomité van de OAU in Dar es Salaam, in een brief aan de secretaris van de VN-commissie voor kolonialisme ook aandacht te schenken aan de Komoren, die nog onder Frans bewind stonden.

ASPECTEN

DE ALGERIJNSE STAATSGREEP

De 'onttroning' van president Ben Bella in de nacht van 18 op 19 juni kwam zowel voor het Algerijnse volk als voor de politieke waarnemers volkomen onverwacht, namelijk aan de vooravond van gebeurtenissen die het prestige van Ben Bella dusdanig zouden vergroten, dat zijn nationale en internationale positie vrijwel onaantastbaar zouden zijn geworden. Hij zou 29 juni optreden als gastheer van de Afro-Aziatische conferentie, waarvan hijzelf een der belangrijkste organisatoren was. De onderhandelingen met Frankrijk over een olieverdrag, dat hoop geeft op een betere economische toekomst voor Algerije, waren in een vergevorderd stadium. Na de ondertekening ervan zou Ben Bella een bezoek brengen aan Frankrijk en door president de Gaulle worden ontvangen.

De binnenlandse politieke toestand leek ontspannen. In april werd een groot aantal politieke gevangenen vrijgelaten en met het illegale, voornamelijk door de Kabielen gesteunde Front des Forces Socialistes (FFS) was Ben Bella, blijkens een door het FFS op 15 juni in Algiers en Parijs gepubliceerd communiqué, tot een vergelijk gekomen. Het communiqué vermeldde, dat een gesprek gaande was tussen FLN en FSS en dat een akkoord tot stand was gekomen tot beëindiging van de gewapende strijd.

Vermoedelijk heeft Ben Bella, nu de dreiging van een gewapende opstand tot het verleden behoort en er kans is op het bijleggen van het Algerijns-Marokkaanse grensconflict, de invloed van de vice-premier, minister van defensie en bevelhebber van het leger kolonel Boumedienne willen terugdringen. In de chaotische tijd voor en na de Algerijnse onafhankelijkheid (juli 1962) had Ben Bella Boumedienne en diens leger — toen de enige georganiseerde macht in het land — nodig om zijn gezag te vestigen. Van het begin af aan bestond er tussen hen verschil van mening over de rol van het leger. Met de opvatting van Boumedienne, dat het leger de voorhoede was van de revolutie en dus een politieke taak bezat, was Ben Bella het allerm minst eens. Maar de onrust in het land en het grensconflict met Marokko belette hem aanvankelijk iets tegen Boumedienne te ondernemen. Wel zorgde hij dat in de organen van de partij, die op het partijcongres van april 1964 werden gekozen, een zeker tegenwicht werd gevormd tegen de invloed van het leger. De oprichting van een aan de partij gebonden volksmilitie in juni 1964 werd echter beschouwd als een directe aanval op de positie van het leger. In de daarop volgende maand ontnam hij de minister van binnenlandse zaken Medeghri, iemand uit de naaste omgeving van Boumedienne, de bevoegdheid hogere bestuurs-

functionarissen te benoemen. Medeghri nam hierop zijn ontslag. In juni van dit jaar doken geruchten op dat Ben Bella bezig was zich te ontdoen van zijn minister van buitenlandse zaken Bouteflika, een oud-officier en persoonlijk vriend van Boumedienne. Ben Bella zou van plan zijn deze portefeuille zelf op zich te nemen en dan de volgende departementen beheren: binnenlandse zaken, buitenlandse zaken, voorlichting en financiën; daarnaast was hij behalve president en regeringsleider nog algemeen secretaris van de partij en van het politieke bureau. De geruchten over bestaande geschillen in leidinggevende organen van de partij en in de regering werden op 15 juni ontkend door de voorlichtingsdienst en op 17 juni door Ben Bella op een massabijeenkomst in Sidi Bel Abbes. Na de staatsgreep verklaarde Bouteflika echter dat op 18 juni het politieke bureau bijeen zou zijn gekomen om over zijn ontslag te beslissen.

De uitvoering van de staatsgreep duidde op grondige voorbereiding. Het leger omsingelde de woning van Ben Bella, arresteerde hem en bezette tegelijkertijd de gebouwen van radio, pers en andere sleutelinstellingen. De 19e juni werd het volk door middel van een verklaring, getekend door Boumedienne, op de hoogte begracht. In deze verklaring werd onder meer gezegd, dat een Conseil National de Révolution (CNR) is gevormd, die de macht op zich heeft genomen; dat voor het nieuwe bewind de eenmaal gedane fundamentele keuzen (bedoeld is de opbouw van een socialistische maatschappij) onomkeerbaar en de verworvenheden van de revolutie onvervreemdbaar zijn, en dat radicale omvorming van de samenleving zich niet kan verwezenlijken zonder rekening te houden met 'ons geloof, onze overtuigingen en onze tradities'. Ben Bella werd onder andere verweten: slecht beheer van het nationale erfgoed, verspilling van openbare fondsen, demagogie, tirannie, anarchie en verkrachting van individuele vrijheden. Bouteflika gaf de verzekering dat de nieuwe regering al de internationale verplichtingen, door Algerije aangegaan, zou nakomen. Met Frankrijk wenste hij tot een nog nauwere samenwerking te komen. Het nieuwe bewind ondernam direct pogingen de bijeenkomst van de Afro-Aziatische staatshoofden te redden, doch tevergeefs; na de bomontploffing in het conferentiegebouw werd de bijeenkomst tot 5 november uitgesteld.

Pas op 5 juli werd de samenstelling van de CNR bekend gemaakt. Algemeen wordt aangenomen dat Boumedienne, die inmiddels tot voorzitter van deze raad was gekozen, hiermee zolang wachtte, om zijn contacten met partij, vakbond en burgerlijke autoriteiten uit te breiden en zich van hun steun te verzekeren. De oelima's (Moslimse schriftgeleerden) waren de enigen die dadelijk en zonder enig voorbehoud de staatsgreep toejuichten. Het was bekend dat zij grote bezwaren hadden tegen het beleid van Ben Bella. In een verklaring aan de pers in april 1964 zei BachirBrahimi, een der meest vooraanstaande oelima's, terwijl hij dit beleid kritiseerde,

dat de regeringshandelingen niet gebaseerd moeten zijn op buitenlandse doctrines, maar op de eigen Arabisch-Islamitische cultuur. In de verklaring van Boumedienne wordt hetzelfde met andere woorden gezegd.

Zowel de vakbond, de Union Générale des Travailleurs Algériens (op 27 juni) als verschillende partijafdelingen hebben, zij het met reserves en onder bepaalde voorwaarden, steun toegezegd. Dit blijkt overigens niet uit de samenstelling van de CNR, waar van de 26 leden er 24 militair zijn of een militair verleden hebben; de enige burgers zijn de ministers van industrie en van landbouw, Boumaza en Mahsas.

Op 10 juli vormde Boumedienne, in opdracht van de CNR, dat als een collectief staatshoofd is te beschouwen, een regering, waarvan hij premier en minister van defensie is en waarin 9 van de 20 ministers van de regering-Ben Bella zitting hebben. In de regering hebben de burgers verre de overhand op de militairen (15 op de 20).

De CNR en de regering zijn tot nog toe niet met een duidelijk omschreven program voor de dag gekomen; dat zal vermoedelijk pas gebeuren op een nog te organiseren partij-congres. Wel weten we dat zij zich baseren op het Charter van Algiers dat op het FLN-congres van maart 1964 is aangenomen.

Hoe zij denken de beginselen, in dit Charter vastgelegd, te verwezenlijken, is nog maar ten dele bekend uit verklaringen en uitlatingen van de huidige leiders. Wat betreft de buitenlandse politiek zal er weinig veranderen. Algerije blijft trouw aan het beginsel van positieve neutraliteit. Dit neemt niet weg dat de innige banden met Rusland en vooral met Egypte uit de tijd van Ben Bella nu ongetwijfeld losser zullen worden. De tijd dat FLN-delegaties met de Russische communistische partij of met de Egyptische Arabische Socialistische Unie allerlei partijzaken en het partijprogram bespraken is voor goed afgelopen. Boumedienne heeft duidelijk gezegd dat het gaat om een Algerijnse revolutie en zijn opvoeding (hij is op een door de oelma's opgerichte school geweest en later heeft hij gestudeerd aan de Moslimse universiteiten van Tunis en Kairo) geeft een garantie dat dit geen holle woorden zijn. In dit verband verweet hij Ben Bella diens cosmopolitisme.

Hoe het huidige bewind de, volgens eigen opvatting chaotische, economische toestand denkt te beredderen is nog duister. Het principe van de zelfbesturende bedrijven — zowel agrarische als industriële — blijft gehandhaafd, maar deze sector van het economische leven zal vermoedelijk voorlopig niet worden uitgebreid. Een op handen zijnde agrarische hervorming heeft tot doel de boeren zoveel mogelijk in coöperaties te groeperen, zonder dat het beginsel van private grondeigendom zal worden aangetast. Enkele uitlatingen van regeringspersonen doen vermoeden dat de private sector in het bedrijfsleven, die onder het vorige regiem verdacht

was en sterk werd tegengewerkt, nu op bepaalde terreinen weer een kans zal krijgen.

Ook bestaan plannen tot grondwettelijke veranderingen. De verkiezings-procedure van de president zal worden gewijzigd. Om een te grote persoonlijke macht van de president te voorkomen zou deze niet meer bij volksstemming maar door een speciaal college worden gekozen. Het is niet uitgesloten dat de functies van president en premier in het vervolg niet meer door een persoon kunnen worden vervuld. De nadruk zal voortaan liggen, en ook hierin grijpen Boumedienne en zijn aanhang terug op een thema, dat vanaf het ontstaan van het FLN steeds naar voren is gebracht, op het collectieve leiderschap.

Vergelijkt men, in zoverre dat op dit moment mogelijk is, het nieuwe met het oude bewind, dan valt behalve een verandering in stijl — Ben Bella was een volksmenner, Boumedienne leeft teruggetrokken en is zwijgzaam — vooral op een verandering in de grotere waardering van het huidige bewind voor de eigen Algerijnse, dus Arabische en Islamitische cultuur.

Deze waardering, dit nationalisme, zal zonder twijfel een belangrijke rol gaan spelen in zowel de binnenlandse als de buitenlandse politiek van Algerije.

v. d. M.

E PLURIBUS DUO

In Mozambique geen politiek. Tot deze vaststelling kwam gewoonlijk wie voor 1955 zocht naar enig politiek leven onder de bevolking zoals hij dat elders in Afrika kende. Van een dergelijk leven schijnt ook vandaag, althans uiterlijk, nog weinig te bespeuren, met uitzondering van enige noordelijke districten die aan Tanganjika en Malawi grenzen. Oude banden, stamverwantschap en werkgelegenheid geven hier een aannemelijke verklaring voor het ook doordringen van politieke denkbeelden uit Tanganjika. Zo deed van 1955 af een Makonde unie van zich horen, die nationalistische trekken zou hebben vertoond en gepoogd leden van deze stam, die haar woongebied in beide landen heeft, politiek te organiseren. In oktober 1960 sloot deze unie zich met een aantal andere groepen aaneen tot een Mozambique African National Union (MANU), die, zoals de naam aangeeft, voornamelijk een buiten-Mozambikijnse aangelegenheid was met kantoren in Nairobi, Zanzibar en Dar es Salaam en die steun van de TANU genoot.

In dezelfde maand ontstond in Lourenço Marques de União Democrática Nacional de Moçambique (Udenamo) met Adelino Gwambe als voorzitter, en als voornaamste mede-bestuursleden Mahlayeye en Mapanje,

later vervangen door Marcelino dos Santos en Paulo Gumane. In februari 1961 weken de leiders echter al uit naar Tanganjika. Hier kwam Gwambe in moeilijkheden met de regering, waarop hij naar Marokko vertrok. Daar zetelde, in Rabat, de Conferência de Organizações Nacionalistas das Colónias Portuguesas (CONCP), waar ook de Udenamo zich bij aangesloten had. Deze organisatie, voorgezeten door de Angolaan Mario de Andrade en waarvan Dos Santos secretaris werd, had op haar eerste congres, in april 1961, in algemeen aanvaarde resoluties o.m. om oprichting van gemeenschappelijke gevechtsfronten gevraagd en uitdrukkelijk het onvervreemdbaar recht op zelfbeschikking en onafhankelijkheid opgeëist. Conflicten tussen Gwambe en andere leiders leidden tot een bijeenkomst van de CONCP in juni 1962, waar hij van lauwheid werd beschuldigd. Een aantal radicale jongeren dreef vervolgens tegelijk met Gwambe uitstoting van een als opportunistisch gedoodverfde groep uit de partij door. Gwambe zelf was niet op de vergadering verschenen en verdween naar Kairo.

In Tanganjika was inmiddels tussen Udenamo en MANU een toenadering ontstaan die tenslotte, zeker niet zonder Tanganjikaanse overreding, resulteerde in de oprichting, op 26 juni 1962, van het Frente de Libertação de Moçambique (Frelimo). Bij dit front sloot zich ook een kleinere groepering aan, de União Nacional Africana de Moçambique Independente (UNAMI); een nationale unie van Mozambikijnse studenten (Unemo), die buiten Mozambique een verspreid aantal studenten bundelde, betuigde haar adhesie. De Tanganjikaanse ministers Kawawa (premier) en Kambona (binnenlandse zaken) woonden in september 1962 het eerste congres bij, waarop eenstemmig besloten werd met alle middelen voor onafhankelijkheid te strijden en tot de CONCP toe te treden. De statuten stelden als doel 'algehele likwidatie van Portugese koloniale overheersing' en het verwerven van 'onmiddellijke en volledige onafhankelijkheid voor Mozambique'; als middel daartoe 'organisatie, mobilisatie en vereniging van alle Mozambikijnen'. Dr. Eduardo Chivambo Mondlane werd voorzitter, Uria Simango en Marcelino dos Santos zijn voornaamste mede-bestuursleden.

De hoofdezoon Mondlane ging school in Mozambique en Zuid-Afrika, studeerde in Johannesburg, Lissabon en de VS waar hij ook huwde en ging werken bij de Trustschapsraad van de VN. Daar zou Nyerere hem ontmoet en tot actief nationalisme aangespoord hebben. Na nog een korte periode als universitair docent keerde hij naar Afrika terug en nam de leiding van het Frelimo op zich. Daarnaast bleef hij belang stellen in onderwijs en richtte hij, met hulp van giften uit de VS, voor Mozambikijnse vluchtelingen in Dar es Salaam het Mozambique-Instituut op, dat thans ook uit andere landen (waaronder Nederland) steun ontvangt. Van nature geen scherpslijper, verklaarde hij nog in maart 1963 bij voorkeur via onder-

handelingen met de Portugese overheid een modus tot het bereiken van onafhankelijkheid te vinden. Enige maanden later vroeg hij echter aan de OAU-commissie van negen, het bevrijdingscomité in Dar es Salaam, om faciliteiten in Oost-Afrika of elders voor de opleiding van een bevrijdingsleger. Toen ook de vredelievende Nyerere zijn radicale draai genomen had, verzezen in de buurt van Dar es Salaam opleidingskampen en vingen Algerijnse instructeurs hun werk aan. Op 25 september 1964 proclameerde het Frelimo een algemene gewapende opstand, die zich tot dusver manifesteert in sporadische guerilla-activiteit in Noord-Mozambique, bijgehouden door communiqué's uit Dar es Salaam.

Was er in Mozambique en Portugal dan niets veranderd? Vermoedelijk wel. De voortgaande emancipatie van Afrika en de pijnlijke ervaringen in Angola hebben niet alle Portugezen onberoerd gelaten, ook niet die in het koloniale apparaat en de strijdkrachten. Ook daar is wel degelijk een besef aanwezig, dat in Afrika, zoals een van hen het onlangs uitdrukte, een diep-menselijk probleem aan de orde is. Het Westen, zo verklaarde hij — en duidelijker kan men in Portugal niet zijn — ziet zich voor 'een vraagstuk van menselijke waardigheid (gesteld), een vraagstuk van menselijk lijden, dat als eerste van alle categorische imperatieven een oplossing vereist'.¹

Dit inzicht, hoe juist ook in zijn algemeenheid, is nog een politieke slag achter waardoor ook het beste gevoelen en bedoelen tekort moet schieten en in dit opzicht doet Portugal zich inderdaad als een stuk van het Westen kennen. Het lijkt van de Algerijnse oorlog de halve les, maar in Mozambique acht men zich niet in Algerije en Mozambikijnen zijn inderdaad nog geen Algerijnen. Meer kan men van Portugal niet verwachten, zeker niet van het tegenwoordige bewind dat in Mozambique geen krimp gaf. Het had van Angola geleerd: de strijdkrachten werden versterkt en het politietoezicht verscherpt; brede stroken in het noorden geëvacueerd en Frelimo-acties gewapend gekeerd. De voorlopige balans toont duizenden vluchtelingen in Tanganjika en Malawi, in Mozambique een leger dat de situatie in de hand heeft.

Hoe ver wil en kan Tanzania gaan? Op een in mei in Londen gehouden persconferentie deed Dr. Nogueira, de Portugese minister van buitenlandse zaken, een scherpe aanval op dit land en waarschuwde hij dat Portugal goede nota had genomen van een nieuw volkenrechtelijk leerstuk van gewettigde vergelding. Dit bleef niet onweersproken in Tanzania, waar twee weken later minister Kambona op een massabijeenkomst iedere Tanzaniër opriep de riem aan te halen en zich gereed te maken voor strijd tegen de Portugezen, 'mochten de Mozambikijnen in gebreke blijven'. Het is niet duidelijk of deze schoen Dr. Mondlane past. Wel dat het Frelimo geen

¹ Hermes de Araújo Oliveira in *Subversão e Contra-subversão* (Junta de Investigações do Ultramar, Lissabon 1963), 67.

kans heeft zonder een in Mozambique veel zuidelijker reikende invloed; de aanspraak die het vandaag daarop maakt is op zijn minst twijfelachtig.

Het is namelijk niet gelukt alle nationalisten in het Frelimo te verenigen en statutair bleef de mogelijkheid open van fusie met andere organisaties. De dissidenten bleven verenigd of hergroepeerden zich onder de oude namen Udenamo, MANU en UNAMI. In 1962 kwam er een Mozambique African National Congress (MANC) bij, opgericht onder trekarbeiders in Zuid-Rhodesië en geleid door Peter Mbalamanja. De Udenamo splitste zich nog eens in twee vleugels, die zich ook wel Udenamo-Monomotapa — naar analogie van ‘Zimbabwe’ — en Udenamo-Mozambique noemden. De bezwaren van deze vijf — allen misschien wel uitsluitend buiten Mozambique actief — richtten zich tenslotte overwegend tegen Dr. Mondlane, met als voornaamste grief dat voor hem het Frelimo met de eigen persoon samenviel. Het Frelimo en Dr. Mondlane zelf zijn nogal zwijgzaam over deze voortdurende geschillen. Een verslag over de jongste etappe op de mocizame weg tot eenheid moet het dan ook zonder hun versie en visie stellen.

Dat het Frelimo de wind in de zeilen had gekregen beseften de vijf wel, met name de Udenamo-Mozambique, nu geleid door Paulo Gumane, die dan ook de consequentie aanvaardde, dat anderen niet met al te veel eisen aan boord konden komen. In fusie-onderhandelingen met Mondlane in 1962 liet hij tenslotte op een na alle eisen varen. Hij bleef staan op legitimiteit, te weten ratificatie van de fusie door het congres (het hoogste orgaan) van het Frelimo en regularisatie van het centrale comité (het uitvoerend orgaan), waarvan alle leden door het congres gekozen moesten worden. Waar volgens de Udenamo van de vijftien leden van het centrale comité nog maar twee door het congres gekozen waren en Dr. Mondlane de andere dertien door zijn handlangers vervangen had, lag hier de zwakke stee van het Frelimo of zijn president, zodat de onderhandelingen op niets uitliepen. In 1964 hervatten zij hun besprekingen en in november kwam een accord tot stand waarvan de tekst hier niet bekend is. Bij de uitwerking liep men echter opnieuw op de ‘grondwettigheid’ vast; bron van onenigheid was niet het Frelimo, aldus Gumane, maar de ‘highhanded impulses’ van Dr. Mondlane.

Dat zij toch een, zij het doodgeboren, accord sloten, komt misschien omdat de tijd niet voor het Frelimo gewerkt heeft. Overlopen uit onrust, ongeduld of ontevredenheid deed men over en weer, maar in september 1964 scheidde zich een groep van het Frelimo af, die de naam Mozambique Revolutionary Council (Moreco) aannam en na onderhandelingen opging in de Udenamo-Mozambique. Belangrijker nog voor de Udenamo was wellicht de onafhankelijkheid van Zambia in oktober 1964, wat de mogelijkheid van een verzamelpunt en hoofdkantoor in een aan Mozambique

grenzend land met zich bracht en gelegenheid tot het uitgeven van een periodiek, allemaal belangrijke zaken voor een verspreid in ballingschap levende partij. In Loesaka dook echter in november 1964 ook het MANC weer op, waar in Zuid-Rhodesië, na aanhouding en terugzending naar Mozambique van de voorzitter, de klad in was gekomen. Het MANC, nu geleid door Peter Simbi, begon dadelijk onder de duiven van de Udenamo te schieten. Een nieuwe poging tot eenheid werd dringend noodzakelijk.

Deze nieuwe poging is gedaan en met gedeeltelijk succes volbracht onder auspiciën van de United National Independence Party van Zambia. In maart 1965 kwam in Loesaka een conferentie van Mozambikijnse nationalistenvrijwilligers bijeen die aan een commissie, voorgezeten door een UNIP-functionaris voor Panafrikaanse aangelegenheden, opdroeg een aanbeveling tot eenheid op te stellen. Leden waren steeds twee vertegenwoordigers van Frelimo (waarbij Dr. Mondlane), Udenamo-Monomotapa, Udenamo-Mozambique en MANC. Ingesteld op 24 maart bracht de commissie, na langdurig beraad, de volgende dag als advies uit: alle partijen ontbinden en een revolutionair comité oprichten met nieuwe statuten en nieuwe leiders. Alleen het Frelimo had tegengestemd. Dr. Mondlane meende dat zijn organisatie al breed genoeg was; de andere partijen moesten zich ontbinden en bij het Frelimo aansluiten, waarna men over verdeling van functies kon onderhandelen. Nadat de conferentie de aanbeveling aanvaard had, ging een comité van voorbereiding aan het werk dat op 17 juni met de drie voorzitters van de twee Udenamo's en MANC eenstemmig o.m. tot oprichting van een voorlopige raad van actie en het opstellen van een strijdprogramma besloot. De voorlopige raad van actie telt achttien leden uit de drie partijen die zich zelf formeren. De functies worden herverdeeld zodra ook MANU en UNAMI hun vertegenwoordigers hebben afgevaardigd. President van de voorlopige raad van actie in eerste samenstelling werd Hlomulo J. C. Gwambe¹; Peter K. Simbi werd plaatsvervangend president en Paulo Gumane algemeen secretaris. Bij de overige leden vindt men ook Mahlayeye terug, die internationale aangelegenheden behartigt. Op 18 juni ontbonden de drie voorzitters hun oude partijen en kreeg de nieuwe organisatie officieel de naam Comité Revolucionário de Moçambique (Coremo). Enige dagen later werd op een persconferentie in Loesaka het programma bekend gemaakt. Merkwaardig genoeg ging hierbij 'buitenlands' beleid voorop met een verklaring van positieve neutraliteit en niet-verbondenheid ten opzichte van internationale conflicten. Voor Mozambique werd felle strijd in het vooruitzicht gesteld met als doel vrijheid en 'totale en nationale onafhankelijkheid'.

Met deze ruwe schets van de buitenkant der gebeurtenissen moet hier

¹ Volgens de officiële naamlijst; het is niet duidelijk of het hier Adelino betreft.

worden volstaan. Of en hoe de oprichting van het Coremo in Mozambique zal uitwerken valt nog niet te peilen. Of Zambia de binnenlandse toestand aldaar even goed beoordeelt als in Rhodesië en Congo-Léopoldville is nog niet zeker. Een hand boven het hoofd betekent voor het Coremo nog niet dat het de handen vrij krijgt; reeds werd door Zuid-Afrika en Mozambique de doorvoer van voor Zambia bestemde wapens en munitie stopgezet. Of het Frelimo deze voorsprong zal uitbuiten en de strijd in Noord-Mozambique nu zal oplaaien? Wat men wel kan zeggen is dat het buiten-Mozambikijnse nationalisme, waar het Frelimo in Tanzania de TANU achter zich heeft, voorlopig in twee kampen verstard en daarmee op een dood punt beland is.

E.

BIJDRAGE

EEN PSEUDO-ANTITHESE?

H. W. J. SONIUS*

. . . it is certain that the tribal-type antedated the differentiated society in the whole march of human history.

Gluckman

In een nieuwe verzameling opstellen *Politics, Law and Ritual in Tribal Society*¹ komt de sociaal-anthropoloog professor Max Gluckman, in een hoofdstuk over *property rights and economic activity*, terug op een reeds eerder door hem² — en anderen³ — gesignaleerde onjuiste beoordeling door westerse waarnemers van *sharing of produce . . . in tribal societies*.

There is — zegt Gluckman — *implicit in this judgement a false antithesis between 'communitic' and 'individualistic', arising from the way in which we say that a person or a group 'owns' a piece of land or some item of property.*

Hij betoogt dan verder en werkt uit, dat wat in feite in eigendom bezeten wordt een *claim* is tot het hebben van de macht om zekere dingen te doen met land (grond) of ander goed, om immuniteit te bezitten tegen inbreuken van anderen op de rechten daarop en om zekere voorrechten ten aanzien daarvan uit te oefenen. Maar bovendien, zegt hij, kunnen andere personen zekere rechten, *claims*, macht, voorrechten en immuniteiten met betrekking tot hetzelfde land of goed bezitten.

In deze nogal moeilijke en ingewikkelde formulering (hier zo letterlijk mogelijk vertaald) leert ons de schrijver dat het recht op de grond gezien moet worden als een complex van elkaar aanvullende gedifferentieerde bevoegdheden (tevens plichten), naast elkaar berustend bij gemeenschappen en individuele personen.

Met de Lozi, een dominerende stam in het Barotse-koninkrijk aan de bovenloop van de Zambezi, als representatief voorbeeld voor ogen, betoogt hij voorts, dat het systeem van grondbezit een essentieel onderdeel is van de organisatie der sociale relaties. Deze relaties vertakken zich vanaf de koning aan de top naar beneden, dóór de *political units* der dorpen, naar een hiërarchie van bloedverwantschappen. De koning kan in dit stelsel

* Medewerker Afrika-Studiecentrum.

¹ Basil Blackwell, Oxford 1965, p. 36.

² African Land Tenure, *The Rhodes Livingstone Journal* 3 (1945).

³ Bijvoorbeeld C. M. N. White, Terminological Confusion in African Land Tenure, *Journal of African Administration* X 3 (1958); T. Olawale Elias, *The Nature of African Customary Law*, Manchester 1956, p. 163/164.

beschouwd worden als *owner of the land* in déze zin, dat hij die kwaliteit bezit als *trustee* of *stewart* van de natie, in welke natie als leidend beginsel geldt, dat iedere Lozi-burger recht heeft op een erf, op bouwland en op gebruikmaking van openbaar domein voor vee-weiden en vissen.

De koning verleende, en verleent soms nog, *primary estates of rights of administration* aan de hoofden der dorpen, hemzelf inbegrepen als hoofd van vele dorpen; ieder dorpshoofd breekt zijn *estate* weer op in *secondary estates*, die worden toegewezen aan familiehoofden en dezen kunnen weer *tertiary estates* toewijzen aan van hen afhankelijke hoofden van kleinere families. Maar meestal wordt in de *secondary estate* de grond reeds opgedeeld in stukken ter individuele bewoning en bewerking; zo niet, dan in de *tertiary estate*.

Deze individuele bewoners/bewerkeren hebben duidelijke en beschermde rechten, maar de vertegenwoordigers van de families, van de dorpen en van de natie behouden daarboven een bepaalde mate van zeggenschap over de grond. De hogere instantie kan de lagere niet willekeurig van zijn grond ontzetten, maar de lagere mag niet over zijn grond beschikken ten behoeve van iemand die niet tot zijn groep behoort; de koning kan zijn onderdanen verzoeken grond af te staan ten behoeve van de gemeenschap; verlaat de individuele gebruiker zijn grond, dan valt deze terug aan de *secondary estate*; verlaat deze zijn grond, dan valt de grond terug aan de *primary estate*; en van deze laatste keert de grond bij verlaten terug onder de directe zeggenschap van de koning.

Als wij dus, zegt Gluckman, het gebruik van de grond in deze stamsamenlevingen zien als een vorm van productie, dan is het te simplistisch om van die samenlevingen te spreken als gekenmerkt hetzij door *communism*, hetzij door *individualism*.¹

Voor degenen die bekend zijn met de studiën die gemaakt zijn van het Indonesische adatrecht is een stellingname tegenover een lichtvaardig gebruik van het woord *communaal* — bij Gluckman: *communism*; elders veelal *communal land tenure* — met betrekking tot het grondbezit bij niet-westerse volken geen nieuw geluid. De betogen van een aantal Afrikanisten op dit punt klinken hun wellicht als een echo in de oren van Van Vollenhoven's philippica tegen de opdrijving en overdrijving door de toenmalige overheid van het beschikkingsrecht (gemeenschapsrecht) der dorpen op Java tot een *communaal bezit* der akkers; en evenzeer tegen een verwaarlozing van dat gemeenschapsrecht door elders alleen *individueel bezit* te erkennen.²

Nu wij, naar mag worden aangenomen, in deze moeilijke materie het

¹ Op. cit., p. 40/41. Het voorbeeld der Lozi is daarom niet geheel representatief, omdat er, zoals Gluckman zelf uiteenzet (p. 84/85) meerdere stammen in Afrika zijn, die geen institutioneel leiderschap in de vorm van een koning en/of hoofden bezitten. Toch bestaan ook bij die stammen, zij het soms minder gearticuleerd, gelijksoortige grondbezitsverhoudingen, die dan gereguleerd worden door de zogenaamde *oudsten* van de groep.

² *Het Adatrecht van N.I.*, 1925, I, p. 609/610.

juiste spoor gevonden hebben, dat wil zeggen in staat zijn tot een onbevooroordeelde analyse van de locale situatie op een bepaald tijdstip van het merkwaardige samenstel en samenspel van gemeenschaps- en individuele rechten op de grond in vele Afrikaanse en Aziatische gemeenschappen, zien wij ons inmiddels geconfronteerd met nieuwe en zeer knellende vragen op dit gebied.

De meeste der bedoelde gemeenschappen behoren tot de zogenaamde ontwikkelingslanden en degenen die in deze landen de leidende positie bekleeden staan voor het dilemma, in welke richting de ontwikkeling der agrarische verhoudingen kan of moet gaan, opdat de vormen van het grondbezit zullen beantwoorden aan de eisen van de nieuwe tijd; eisen die voortvloeien uit de onvermijdelijk toenemende vervanging van de zogenaamde voedsel-economie door agrarische en industriële productie voor de markt.

Immers, het verkeer te land, te water en in de lucht dringt steeds intensiever de Afrikaanse stam-gemeenschappen binnen en daarmee strekt in toenemende mate de commerciële activiteit van buiten, kopend en verkopend, de handen uit naar hun goederenhuishouding, waarin de verschillende soorten van bezit en de uitwisseling daarvan nog voornamelijk gewaardeerd en geplaatst worden in termen van status-relaties en waarin het puur zakelijke contract nog lang geen gemeengoed is.¹ De medische wetenschap doet het zielental der gemeenschappen snel groeien, maar conservatisme en onkunde in landbouw en veeteelt beletten een adaequate opvoering van de voedselproductie; in tegendeel, de gevaren van bodemuitputting en -vernietiging door rooibouw en overbeweiding worden in vele streken steeds groter.² Vanuit de steden vinden nieuwe producten van westerse materiële luxe hun weg naar het landelijke en prikkelen er de begeerte naar bezit. Het is duidelijk dat deze en andere veranderingen in levensomstandigheden en levensopvatting de oude sociale structuren ondergraven. Deze oude structuren vertonen in de tegenwoordige situatie zogenaamde defecten, tekortkomingen, onder andere zeer duidelijk op het gebied der grondbezitsverhoudingen.³ Dat heeft onvermijdelijk een verzwakking van de handhaving der oude regels der samenleving tengevolge en daaruit vloeien verwarring en sociale ontwrichtingen voort, omdat een nieuwe sociale orde zich niet zo snel ontwikkelen kan.

¹ Gluckman, op. cit., p. XXI en 49.

² Men leze in dit verband het instructieve verslag *African Land Development in Kenya*, Ministry of Agriculture, Animal Husbandry and Water Resources, Nairobi 1962.

³ Men leze: *FAO Africa Survey*, Report on the possibilities of African rural development in relation to economic and social growth, Rome 1962; Karl Ernst Ringer, *Agrarverfassungen im tropischen Afrika. Zur Lehre von der Agrarverfassung: Veränderungen zur Hebung der Agrartechnik*, Freiburg i/B 1963; ook Sir Gerard Clauson, *Communal Land Tenure*, An FAO Land Tenure Study, Rome 1953.

Moeten nu, zoals door sommigen wordt voorgestaan, de kennis en de ervaring der westerse maatschappij-wetenschappen, in deze ontwikkelings-situaties onbenut blijven? Belangstellend toezien wellicht, analyserend wellicht (voor zover mogelijk), maar zonder ontplooiing van enige hulp of activiteit in loco; zonder poging tot 'toepassing' van kennis?

Deze onthouding wordt soms bepleit op grond van het feit, dat in de jonge staten aandacht van buiten, juist waar het de maatschappij als zodanig betreft, veelal als bemoeizucht wordt aan gevoeld, als een neiging tot bevoogding, tot neo-kolonialisme. Dat zou irriterend en tegenstand oproepend werken.

Hoewel een grond van juistheid in deze redenering niet te ontkennen valt, staat er tegenover dat de feitelijke situatie een indicatie inhoudt, dat beïnvloeding van buiten onvermijdelijk is. Het proces van verandering, aanpassing, 'ontwikkeling', zo men wil, zet door en waarschijnlijk in sneller wordend tempo. De problemen waarvoor de leiders in de jonge landen komen te staan, zijn problemen van opvang van economische, technische en wetenschappelijke noviteiten, die van buiten komen en aan het eigen milieu vreemd zijn. Zij moeten daarbij wel omzien naar de hulp van westerse maatschappij-wetenschappen, niet om de verworvenheden daarvan klakkeloos over te nemen, maar om daaruit een leidraad te halen voor maatschappelijke hervormingen in het eigen milieu; met tegenzin wellicht, omdat hulp van elders halen nooit aangenaam is, en misschien niet zonder teleurstelling om gedeeltelijk verlies van het eigene dat desalniettemin onvermijdelijk is.

Daarbij gaat het — en dat geldt in bijzondere mate voor de grondbezitsverhoudingen — veelal om problematiek die zich in de kern, zij het in eigen schakeringen uiteraard, ook bij vele andere volken voordoet of voorgedaan heeft, zodat vergelijking tot verrijking van inzicht bijdraagt.

Tot vergelijkende benadering bestaat te meer aanleiding omdat in het verleden door de koloniale beheerders in Afrika vele pogingen zijn aangewend om door verwestering van de vormen van het grondbezit de ontwikkeling naar markteconomie¹ te bevorderen. Het isolement der autochtone rechtsvormen is reeds doorbroken, de invoer van westers recht in gang gezet.

De *immatriculation* (registratie na rechterlijke uitwijzing van bezit) in de voormalig-Franse gebieden, de *propriété agraire* van de voormalig-Belgische Congo, de *mailo*-gronden van Uganda, de *land-consolidation* van Kenia, de *farming rights* op basis van de *Land Husbandry Act* in Zuid-Rhodesië, de grond-toewijzing op basis van de *Glen Gray Act* in Zuid-Afrika en de *assimilado*-procedure in de Portugese gebieden, dit alles was er op gericht

Vgl. *FAO Africa Survey*, op. cit., p. 31/38.

of mede op gericht geregistreerde individuele eigendom, geïnspireerd op het westeuropese begrip daarvan te doen ontstaan.¹

De resultaten waren veelal niet spectaculair, soms van weinig betekenis, soms verwarring stichtend — receptie van nieuw recht is meestal een delicate aangelegenheid — en soms ook bemoedigend, zoals in Kenia.² Maar altijd is er invloed van uitgegaan, heeft het nieuwe element iets in beweging gebracht, waardoor het mogelijke en niet mogelijke van rechtshervorming zichtbaar werd. Reeds lang houdt een zeer uitgebreide literatuur zich bezig met de vraag, op welke wijze nuttig geachte hervormingen van het gronden recht aansluiting kunnen vinden op een sociale structuur in overgang.³

Is men in de problematiek van de indringing van westeuropese rechtsinstituten in het grondbezit der Afrikaanse gemeenschappen wel enigermate georiënteerd, weinig of niets weet men van de invloed die er in Afrika van communistische stelsels als die van China, Rusland en de landen van Oost-Europa op het gebied van het grondbezit zou kunnen uitgaan. Politiek zijn enkele der bedoelde landen er actief genoeg, maar een typische praedispositie voor agrarische hervorming in de communistische trant dier landen, gelijk China met zijn vexatoire landheer-pachter-situaties bood, treft men in Afrika meestal niet aan. Maar dit zegt nog niet dat deze stelsels niet een zekere aantrekkingskracht ook voor de Afrikanen zouden kunnen bezitten.

Indien de wetenschap naar verdere concrete aanwijzingen in deze ganse problematiek wil zoeken, dan zal dat, omdat de vormen van het grondbezit altijd ten nauwste samenhangen met het totale maatschappijbeeld, slechts kunnen zijn langs de weg van een combinatie-onderzoek, waaraan werkers van verschillende wetenschappelijke richting hun aandeel leveren; een onderzoek zoals dat thans door het Afrika-Studiecentrum in het district Rungwe van Tanzania wordt ondernomen.⁴

Hierop in abstracto verder in te gaan, schijnt niet veel zin te hebben. Wel van enig belang schijnt het, bij wijze van nadere oriëntering, ons in het kort rekenschap te geven van de mate waarin communisme of individualisme in enkele andere sociale milieu's hebben doorgewerkt. Kan men ook daar spreken van een *false antithesis*?

De primitiefste ons nog bekende rechtssystemen, die van de uitsluitend van jacht, zamelen van bosproducten en eventueel vissen levende Bosjes-

¹ 'Eigendom' is niet een vast onveranderlijk begrip; het is wat een gegeven rechtsorde er in een gegeven tijdsgewricht van maakt. Een typerend verschil tussen Europese grond-eigendom en *indigenous land tenure* in Afrika is, dat de eerste niet zoals de tweede *welds the tiller to the land and economic use to political obligations and residence* (Malinowski).

² *African Land Development in Kenya*, op. cit., p. 233/242.

³ Zie Lord Hailey, *An African Survey*, Revised 1956, p. 806/815; *FAO African Survey*, op. cit., p. 136/139; Bronislaw Malinowsky, *The Dynamics of Culture Change, An Inquiry into Race Relations in Africa*, New Haven 1945, p. 127/137.

⁴ *Kroniek van Afrika*, juni 1965, p. 135/137.

mannen (Zuid-Afrika), Pygmeëën (Centraal-Afrika) en Negrito's (Zuid-oost-Azië), tonen aan, dat de mens in dat stadium van ontwikkeling de grond niet beschouwt als een object, dat met uitsluiting van anderen permanent in individuele eigendom verkregen kan worden. Zulks in tegenstelling tot wapens (bogen, pijlen, speren, kokers), gereedschappen (vangsnoeren, draagnetten, graafstokken, messen), kleding, sieraden, hutten, windschermen, voedsel, kortom alles wat de mens door eigen arbeid of door vinden en toeëigenen (*jus primae occupationis*) voor eigen persoonlijk gebruik bestemt. Deze objecten zijn onvoorwaardelijk persoonlijk eigendom in de zin die wij daaraan hechten.

In het zeer lezenswaardige werkje van W. Nippold, *Die Anfänge des Eigentums bei den Naturvölkern und die Entstehung des Privateigentums*¹ waarin een schets geboden wordt van het ontstaan en de vorm van eigendom bij de genoemde volken, vindt de oplettende lezer interessante aanwijzingen. In hoofdstuk VII (*Der Gemeinbesitz*), § 1 (*Der Lebensraum der Lokalgruppe*) wordt gesteld, dat het jacht- en zwervgebied van een groep — een betrekkelijk kleine verzameling van verwante gezinnen (man, vrouw + kinderen) — gemeenschappelijk bezit van alle leden van deze groep is. Alle lidmaten hebben in dat gebied gelijkelijk jacht-, vis- en zamelrecht. Het gebied heeft natuurlijke grenzen en die grenzen worden door de andere lokale groepen van de stam geëerbiedigd.² Een gemeenschappelijk gebiedsbezit van de stam, waartoe deze groepen tezamen behoren, is er niet. De stam namelijk bestaat noch als een sociaal noch als een economisch georganiseerde eenheid. De stam als zodanig verdedigt een gebied ook niet; dat doen slechts de lokale groepen. De stam is niet meer dan een culturele eenheid.

In § 2 van hetzelfde hoofdstuk (*Das Fehlen von Individualeigentum an Grund und Boden*) zegt de schrijver dan: *Weiterhin ist in Bezug auf den Grund und Boden für die Kultur dieser einfachen Jäger und Sammler kennzeichnend, dass, obwohl der Begriff des Privateigentums an beweglichen und unbeweglichen Gütern in aller Klarheit ausgeprägt ist, doch ein Individualeigentum an Grund und Boden fehlt.* De schrijver wijst er voorts op, dat ook opdeling van de grond onder de afzonderlijke families waaruit de groep bestaat niet voorkomt. Er is op geen enkele wijze opdeling van het groepsgebied. De schrijver ziet dit alles als een noodwendig gevolg van het economisch patroon, dat in verband met de geringe opbrengst van jacht en zamelen het voortbestaan alleen mogelijk doet zijn als het hele gebied voor allen toegankelijk is. Er bestaat een duidelijke persoonlijke onafhankelijkheid, die ook aanwijsbaar is in de verhouding man/vrouw.³

Het bedrijf van jagen, zamelen en eventueel vissen (Andamaners) is in

¹ Mouton & Co., 's-Gravenhage 1954.

² Zie ook Gluckman, op. cit., p. 87.

³ Zie ook op. cit., hoofdstuk XII (Psychologische Voraussetzungen des Individualeigentums).

zoverre individueel, dat het plaats heeft in gezinsverband, naar de aard van het werk verdeeld tussen man en vrouw, die elkaar zo nodig hulp verlenen. In verband met de wisselvalligheid van de jacht is er echter wederzijds hulpbetoon tussen de gezinnen van dezelfde lokale groep, terwijl somtijds gemeenschappelijk door alle mannen van de groep gejaagd wordt.¹

In één opzicht kan ik de zienswijze van Nippold niet onderschrijven. In hoofdstuk III (*Das stoffliche Individualeigentum*) zegt hij (p. 12):

Wenn der Buschmann auf einem Stück des Jagdgebietes die dürre Vegetation abgebrannt hat, um durch eine solche Masznahme das Wachstum der Feldkost in der kommenden Regenzeit zu fördern, so hat er allein einen Anspruch auf die Erträge, die dieses Brandfeld in der dem Abbrennen folgenden Vegetationsperiode liefert. Auch die Mitglieder der eigenen Gruppe haben kein Nutzungsrecht daran. Nippold ziet hierin geen enkel recht van privaat individueel karakter op het betreffende veldje, doch hij wijst er wel op (in hoofdstuk VII, p. 5:), dat andere onderzoekers (Schmidt en Immenroth) een afwijkende mening zijn toegedaan en hier toch wel 'ein gewisses privates Bodenrecht' aanwezig achten. Ik ben het met deze laatste opvatting eens. Het exclusieve recht dat door degeen die het veldje schoonbrandt verkregen wordt op het daarna opkomend gewas is slechts bestaanbaar als tegelijk en voor de duur van het recht op die vegetatie een benuttingsrecht op de betreffende grond aangenomen wordt. Het recht op het voedselgewas is inderdaad nog primair, maar een benuttingsrecht op de bodem waarin het staat lijkt mij als een soort natrekking daaraan onvermijdelijk verbonden. Het duurt zolang als het recht op het gewas te velde duurt. En hetzelfde moet m.i. gelden voor de plaatsen waar de hutten of windschermen (zeer tijdelijke bouwseltjes overigens) staan. Hier geldt wat Gluckman zegt: *what is owned in fact is a claim to have power to do certain things with the land or property, to possess immunities against the encroachment of others on one's rights in them.*²

Mijn conclusie is dat zelfs in de primitiefste culturen die wij heden ten dage nog kennen, in het kader van het heersende communale grondbezit, ephemere individuele benuttingsrechten op grond voorkomen, die bij ontwikkeling naar een wat gedifferentieerder economie een soort individuele 'eigendom' kunnen worden. Bovendien nemen wij in de wijze van exploitatie van het communale jacht- en zamelgebied individualistische trekken waar.

Wenden wij thans de blik naar een exponent van het individualisme, West-Europa met zijn zeer gedifferentieerde economie. Hier immers heet de grondeigendom tengevolge van het doorwerken van de ideologie der Franse revolutie in een zeer individuele vorm tot ontwikkeling te zijn gekomen. Maar, hoewel dat aanvankelijk volgehouden kon worden,

¹ Op. cit., p. 6/7.

² Op. cit., p. 36.

daarin is reeds in de eerste helft van deze eeuw in toenemende mate verandering gebracht. Men leze — naast veel andere literatuur op dit gebied — Folke Dovring, *Land and Labour in Europe 1900—1950*, hoofdstuk 4 (*Limitations to the Rights of Owners*).

Zowel voor de landeigenaren als voor de pachters gelden in de Europese landen tal van restricties, uitgevaardigd in het algemeen, voornamelijk economisch belang. En de omvang dezer restricties wordt voortdurend uitgebreid; thans vooral ook ten behoeve van het 'leefbaar' houden van een landstreek door zogenaamde ruimtelijke ordening.

De economische grondpolitiek eist dat het agrarisch bedrijf een optimaal rendement oplevert en daartoe is het nodig dat het zoveel mogelijk als een rechtseenheid in stand blijft. Wetgeving verzet zich derhalve tegen het economisch gevaar dat gelegen is in de behandeling van delen van een agrarische onderneming als objecten waarover afzonderlijk beschikt mag worden. Dit is de consequentie van '*large scale planning of social economy*', zegt deze auteur. Het agrarische productieproces is er een op lange termijn en verdraagt geen willekeurige onderbrekingen, omdat planten en dieren, anders dan de objecten van de industrie, levende organismen zijn. De productiecycclus kan jaren, soms decaden in beslag nemen. Het opbreken van productieve eenheden met hun dikwijls berekend evenwicht van land, bouwwerken, materialen en levende have, brengt ernstig risico van ondergang met zich.

Het bewaren van het juiste evenwicht tussen landbouw- en industriegebieden, stadsarealen en recreatie-centra, eist *planning* in groot verband.

Dit alles heeft de moderne *trend* doen ontstaan van verplaatsing van de nadruk op voornamelijk private belangen naar nadruk op algemene belangen als leidraad voor de rechtspolitiek. Daarin passen maatregelen die ten doel hebben versnippering van agrarisch grondbezit te voorkomen, bijvoorbeeld door openbare controle op en beperkende voorschriften ten aanzien van grond-verkoop (grondkamers), beperking van de opdeling bij vererving (*Anerbenrecht* en dergelijke instituten), bevordering door de overheid van de ontwikkeling van rendabele bedrijfseenheden, onder andere door het verbinden van bijzondere voorwaarden aan de afstand van domeingrond in erfpacht, bescherming van de pachter tegen willekeur van de eigenaar en, omgekeerd, verplichting van de pachter tot goede bedrijfsvoering.

Meer positief gericht is een instelling als de zogenaamde *land consolidation*, in Nederland bekend als de ruilverkaveling. Door middel daarvan wordt, vrijwillig of gedwongen, een bestaande ongunstige toestand van grondverdeling, c.q. -versnippering, door geleide herverdeling opgeheven. Zulk een ingreep moet dan weer gepaard gaan met uitvaardiging van wetgeving

krachtens welke in de toekomst verdeling van de grond beneden een economisch minimum kan worden tegengegaan.

Dit alles dient om de sociale functie van de grond tot haar recht te doen komen, dat wil zeggen het belang van de gemeenschap waar nodig zwaarder te doen wegen dan dat van de individuele eigenaar. En naarmate de bevolkingsdichtheid toeneemt en de economie gedifferentieerder wordt, zal, wil men een hoog welvaartspeil handhaven, de *communalisering* van de individuele grondeigendom in West-Europa toenemen. Is er een limiet?

Hoe, zo moet men zich dan wel afvragen, staan de zaken op het gebied van de grondeigendom in de communistische landen; in de landen dus waar, na een periode van groot-grondbezit, aanvankelijk van landheerlijk karakter, later — vooral in Rusland — ook van stedelijke kapitalisten en grote boeren, geïntensiveerde vormen van communale agrarische productie tot stand gekomen zijn.

Vooropgesteld moet worden dat de toestand in die landen — Oost-Europa, Rusland, China — juist in de agrarische sector nog niet tot een zodanige mate van consolidatie is gekomen, dat een voorlopige eindbalans kan worden opgemaakt. Vooral in Rusland hebben de agrarische hervormingen lang in het kielzog gevaren van een geforceerde industriële ontwikkeling. Zij waren er primair op gericht de fabrieksarbeiders zo goedkoop mogelijk van voedsel te voorzien. Dat verklaart veel verzet van de zijde der landarbeiders, die zich niet beloond naar werken achtten.

In de eerste jaren na de revolutie werd in Sovjet-Rusland zeer veel groot-grondbezit in kleine percelen opgedeeld onder de landarbeiders. Gedurende het eerste 5-jaren-plan, van 1928 tot 1933, werd de collectivisering doorgezet. Naast het grote staatsbedrijf, *sovchoz*, werd krachtig naar de ontwikkeling van het coöperatief georganiseerde agrarische bedrijf, *kolchoz*, gestreefd. Doel: levering van goedkoop agrarisch product aan de industrie. Aanvankelijk waren de *kolchozy* zeer ongelijk in grootte en minder collectief in de praktijk dan de theorie. Na de tweede wereldoorlog werd aan verbetering van de *kolchoz* gewerkt. Aanvankelijk bleven er naast de collectieve bedrijven vrij veel private landbouwondernemingen bestaan, maar omstreeks 1953 was deze private sector nog slechts van weinig betekenis.¹ Het overgrote deel der collectieve bedrijven is *kolchoz*.

In de Oost-Europese landen onder Russische invloed verliep de collectivisering — na afloop van de tweede wereldoorlog (1945) — langzamer en ongelijkmatiger dan in Sovjet-Rusland. Anders dan in Rusland, waar het juridische uitgangspunt de verklaring van alle grond tot staatseigendom is geweest, is de basis in de Oost-Europese volksdemocratieën de opdeling van de grond in eigendomspercelen van de boeren.

¹ Folke Dovring, op. cit., p. 242/248.

Dovring geeft voor de jaren vijftig de volgende percentages van de zogenaamde socialisatie der agrarische gebieden: Oost-Duitsland, 1953: 17,4 %; Polen, 1953: 20,9 %; Tschoslowakije, 1952: 43,5 %; Hongarije, 1952: 33,9 %; Roemenië, 1953: 17,5 %; Bulgarije, 1952: 63 %. Nadien is, met wisselend resultaat, de collectivisering opnieuw bevorderd. Daarbij is ook getracht (Joegoslavië) de veelal passieve houding der boeren te doorbreken en hen tot meer activiteit te brengen door toepassing van beginselen, die niet zozeer een *collectief* als wel een *coöperatief* karakter dragen.¹

Het gecompliceerde karakter van de situatie in deze landen komt voortreffelijk tot uiting in het artikel van dr. F. Tihanyi Reismann, Het agrarische recht in het naoorlogse Hongarije.² Daaruit blijkt dat ultimo 1961 in dat land 96,3 % van de landbouw in de socialistische sector lag, waarvan 32,9 % in de staatssector (gronden die bij de hervorming van 1945 geen eigenaar hadden), 60,4 % in de coöperatieve sector en 3 % in de sector hulpbedrijven in eigen beheer van de coöperatie-leden. De rest, 3,7 %, was nog particulier bedrijf.

Voor de beoordeling van de aard der rechtsverhoudingen zijn grondslag en organisatie van de coöperatieve ondernemingen van overwegende betekenis.

Zeer instructief is hetgeen Tihanyi Reismann daaromtrent voor Hongarije mededeelt. Uit het overvloedige materiaal vermeld ik hier slechts, dat de in de coöperatie ingebrachte grond eigendom blijft van de inbrenger, maar onder het beheer van de coöperatie komt en dat de inbrenger daarover slechts zeggenschap behoudt in de kwaliteit van lidmaat van de coöperatie. Hij heeft echter recht op een grondrente, zij het over niet meer dan 14,4 hectare. Hij heeft voorts recht op een woonhuis, stalling van zijn dieren en opslag van producten, levensmiddelen en mest, terwijl hij een deel van zijn grond (28,8—57,6 are) in eigen beheer mag houden. Voor de exploitatie van deze grond in eigen beheer verleent de coöperatie faciliteiten, maar de opbrengst komt geheel aan de rechthebbende persoonlijk toe. Het lid van de coöperatie is verplicht voor de coöperatie arbeid te verrichten, al naar zijn vakbekwaamheid. Een vastgestelde 'arbeidseenheid' geldt als maatstaf voor de verdeling van de opbrengst van het bedrijf onder de leden en een restant blijft in het bedrijf.

Wij kunnen stellen dat ook in die landen waar de revolutie een ver doorgevoerd individualisme heeft doen plaats maken voor een ver doorgevoerd communistisch systeem, toch het individualistische element in de verhoudingen niet geheel is uitgedreven kunnen worden. En ook hier is het een open vraag waar een (voorlopig) vast punt zal worden bereikt. De verslagen hebben gewezen op herhaalde tegenstand van de boeren tegen buiten door

¹ Folke Dovring, op. cit., p. 248/254.

² *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 3/4 (1965), p. 307/322.

hen gewenste proporties tredende collectivisering. En het lijkt geenszins uitgesloten dat er t.z.t. op nog meer nuttig gebleken elementen van het individualistische bestel zal worden teruggevallen.

Gluckman noemt de antithese communisme/individualisme voor wat de vormen van grondbezit van vele stam-gemeenschappen (*tribal societies*) betreft een *false antithesis*. Statisch gezien, in de situatie zoals men die thans nog aantreft of in een recent verleden nog aantrof, terecht. Men constateert een betrekkelijk evenwicht tussen elementen uit beide soorten ordening.

Maar in het licht der menselijke historie gezien, waarin — zoals Gluckman zelf constateert — samenleving in stamverband slechts een fase vormt, is de bedoelde antithese een zeer reële en werkzame. Het is een antithese van dynamisch karakter, die de grondbezitsverhoudingen in deze of gene richting in beweging brengt, zodra krachten van sociaal-economische en/of politieke aard een bestaand evenwicht verstoren. De antithese openbaart zich als een spanning tussen twee polen, die in zeer vele varianten kan uitwerken.

Meer en meer wordt ingezien dat regulering van deze spanning teneinde de grondbezitsverhoudingen der *tribal societies* te doen beantwoorden aan eigentijdse eisen, niet klakkeloos gezocht moet worden in overname van west-Europese rechtsinstituten, maar een zaak behoort te zijn van aanpassing, waarbij de nadruk valt op verbetering en aanvulling van de bruikbare instituten van het heersende systeem.¹

De stelling van Dufour, dat in de eerste plaats de *entités foncières* dezer gemeenschappen opgespoord, verkend en afgebakend moeten worden en dat de rechten, bevoegdheden en plichten terzake van de grond, die deze 'eenheden' als rechtspersoon bezitten en zullen bezitten, door vooruitstrevende wetgeving geregeld behoren te worden, lijkt mij van juridisch standpunt gezien een zaak, welke bestudering prioriteit verdient.²

Maar dat is een ander onderwerp.

¹ Jean P. Dufour, Quelques aspects juridiques du problème foncier au Congo, in *African Agrarian Systems*, ed. by Daniel Biebuyck, 1960, p. 173/184; in dezelfde uitgave F. Derek Homan, Land consolidation and redistribution in the Imenti sub-Tribe of the Meru (Kenya), p. 238/239; Karlernst Ringer, op. cit., p. 201; *FAO Africa Survey*, op. cit., part III.

² Dufour, op. cit., p. 179/180.

AANKONDIGING

Internationales Afrikaforum. Januari 1965 —, Weltforum Verlag, München. DM 25 per jaar, losse nummers DM 2.50.

Dit nieuwe tijdschrift wordt verzorgd door het Europäisches Institut für politische, wirtschaftliche und soziale Fragen e.V., Bad Godesberg/München, en komt sinds januari 1965 tien maal per jaar uit. Wat de indeling betreft, doet het even aan de *Kroniek van Afrika* denken. Het geeft een naar landen geordend chronologisch overzicht van recente Afrikaanse gebeurtenissen, kort nieuws verdeeld in rubrieken politiek en economie en tenslotte artikelen over Afrikaanse problemen. De voornaamste bronnen voor de redactionele inhoud van dit periodiek zijn internationaal bekende Engelse, Franse en Belgische onderzoeksinstituten. Voor een alleszins redelijke prijs geeft het blad zeer veel leesstof.

In zijn 'woord ten geleide' verdeelt de president van het Europäisches Institut, Staatsminister Dr. Franz Heubl, de machten die de wereldpolitiek beheersen in: de vrije wereld, de communistische wereld en de niet-verbonden landen, voornamelijk van Azië, Afrika en Latijns-Amerika. Hij betoogt dat 'een nieuwe verantwoordelijkheid' voor deze derde groep landen van Europa, ja de vrije wereld, meer eist dan louter 'hulpverlening in de stijl en de zin van georganiseerde internationale weldadigheid of armenzorg.' Op zichzelf klinken deze woorden al meer direct dan diplomatiek. 'Neen', zo gaat de staatsminister verder, 'de werkelijke inhoud, de gerichtheid, het voornaamste aspect van en het uitgangspunt voor deze nieuwe verantwoordelijkheid moeten in de eerste plaats worden begrepen tegen de achtergrond van de grote uitdaging van de communistische wereld, die de economisch achtergebleven landen in haar greep tracht te krijgen en met de opbouw van een communistisch wereldimperium een neo-kolonialisme in nieuwe stijl en met verzetten bakens bedrijft. Waarom het tegenover deze communistisch-imperialistische eisen gaat is niet meer of minder dan de ontwikkelingslanden in kameraadschappelijke samenwerking te helpen de weg te vinden naar politieke en economische vrijheid, onafhankelijkheid en welvaart'. Met andere woorden: het gaat hier om een als neutraal-voorlichtend orgaan gecamoufleerd propagandablade voor Bonn's politiek in Afrika, om een wapen in de koude oorlog. Dit kan voor politieke en economische belangen van EEG-landen in Afrika van veel waarde zijn. Maar het is niet helemaal wat de argeloze lezer zich van een 'internationaal Afrikaforum' zal hebben voorgesteld. Het is zo'n goed gebruik in de vrije

wereld, dat doorgaans met één oogopslag te onderscheiden valt tussen advertentie en redactionele tekst, tussen propaganda en objectieve voorlichting. In dit overigens goed geredigeerde en uiterst leesbare blad hebben we te doen met een mengvorm die niet helemaal eerlijk is en zeker niet elegant.

B.

MEDEDELING

Sinds 1962 organiseert de Stichting voor Internationale Samenwerking der Nederlandse Universiteiten en Hogescholen universitaire leergangen in de problematiek der ontwikkelingslanden. Ook dit academisch jaar worden drie leergangen gehouden, in Rotterdam, Wageningen en Groningen. Aandacht zal o.m. worden besteed aan cultuur en maatschappelijke structuur, economische aspecten van het ontwikkelingsproces, landbouwvraagstukken, politieke problemen, internationale handel en investeringen, technische bijstand, onderwijs en gezondheidszorg. Nadere inlichtingen, prospecti en aanmeldingskaarten verkrijgbaar bij de Stichting voor Internationale Samenwerking der Nederlandse Universiteiten en Hogescholen (NUFFIC), Molenstraat 27, 's-Gravenhage, tel. 070-630550 t. 144.

Redactie :

Afrika-Studiecentrum, Leiden

Administratie-adres :

KRONIEK VAN AFRIKA

Rapenburg 8 - Leiden

Versijnt 4 maal per jaar

Jaarabonnement f. 12.—

Studentenabonnement f. 6.—